IEB Institut d'Economia de Barcelona

Universitat de Barcelona

IEB Report 4/2020

Poverty in Spain and Europe. Effects of COVID-19 4

Poverty in Spain and Europe. Effects of COVID-19 *Núria Bosch*
The Potential Consequences of COVID-19 on Poverty *Luis Ayala Cañón*
Income Mobility and Economic Wellbeing *Elena Bárcena and Olga Cantó Sánchez*
Poverty in Europe: A Hard-to-Measure Phenomenon *Conchita D'Ambrosio and Vincent Vergnat*

La pobreza en España y Europa. Efectos de la COVID-19..... 18

La pobreza en España y Europa. Efectos de la COVID-19 *Núria Bosch*
Las posibles consecuencias de la covid-19 sobre la pobreza *Luis Ayala Cañón*
Movilidad de ingresos y bienestar económico *Elena Bárcena y Olga Cantó Sánchez*
La pobreza en Europa: un fenómeno difícil de medir *Conchita D'Ambrosio y Vincent Vergnat*

La pobresa a Espanya i Europa. Efectes de la COVID-19 32

La pobresa a Espanya i Europa. Efectes de la COVID-19 *Núria Bosch*
Les possibles conseqüències de la covid-19 sobre la pobresa *Luis Ayala Cañón*
Mobilitat d'ingressos i benestar econòmic *Elena Bárcena i Olga Cantó Sánchez*
La pobresa a Europa: un fenomen difícil de mesurar *Conchita D'Ambrosio i Vincent Vergnat*

Instituto de Estudios Fiscales

Editorial Board: Núria Bosch (Director), Alejandro Esteller-Moré, Pilar Sorribas-Navarro
Coordination and Supervision: Institut d'Economia de Barcelona (IEB)
Design and graphic production: Digital Dosis and EPA Disseny S.L.
Translation: Language Services of the University of Barcelona / Anna Arnall
Legal deposit number: B.- 24280-2013
ISSN: 2339-7292

Consejo de redacción: Núria Bosch (Directora), Alejandro Esteller-Moré, Pilar Sorribas-Navarro
Coordinación y Supervisión: Institut d'Economia de Barcelona (IEB)
Diseño y producción gráfica: Digital Dosis y EPA Disseny S.L.
Traducción: Servicios Lingüísticos de la Universidad de Barcelona / Anna Arnall
Depósito legal: B.- 24280-2013
ISSN: 2339-7292

Consell de redacció: Núria Bosch (Directora), Alejandro Esteller-Moré, Pilar Sorribas-Navarro
Coordinació i Supervisió: Institut d'Economia de Barcelona (IEB)
Disseny i producció gràfica: Digital Dosis i EPA Disseny S.L.
Traducció: Serveis Lingüístics de la Universitat de Barcelona / Anna Arnall
Dipòsit legal: B.- 24280-2013
ISSN: 2339-7292

Institut d'Economia de Barcelona (IEB)
Universitat de Barcelona
Facultat d'Economia i Empresa c/ John M. Keynes, 1-11
08034 Barcelona, Spain
www.ieb.ub.edu

© Institut d'Economia de Barcelona (IEB) / Instituto de Estudios Fiscales (IEF)

IEB Institut d'Economia de Barcelona

Universitat de Barcelona

IEB Report 4/2020

Instituto de Estudios Fiscales

IEB Report 4/2020

Poverty in Spain and Europe. Effects of COVID-19

The Barcelona Economics Institute (IEB) is a research centre whose goals are to promote and disseminate work in economics and to contribute to the debate on economic policy decision-making.

The members' research is conducted primarily in the fields of fiscal federalism; urban economics; transport economics and infrastructure; tax system analysis; public policies; and energy sustainability.

Founded in 2001 within the University of Barcelona (UB), and recognised by the Catalan Government, the IEB received a major boost in 2008 with the creation of the IEB Foundation (in which Abertis, la Caixa, Naturgy Energy, Saba, the Barcelona City Hall, the Barcelona Metropolitan Area, the University of Barcelona, the Autonomous University of Barcelona, the Barcelona Provincial Council, Agbar and Cuatrecasas are all active participants). The IEB also hosts the Chair of Energy Sustainability at the UB (funded by the Foundation for Energy and Environmental Sustainability) and the UB's Chair on Urban Economics City of Barcelona.

In addition to undertaking academic research, the IEB aims to bring the findings of its work to a wider audience by organizing symposiums and workshops, and by publishing a variety of documents, including an annual Report on Fiscal Federalism and Public Finance. The IEB Report that the reader has in their hands represents a recent initiative to increase the frequency of publication of this Report so that the IEB can respond better to changing economic circumstances.

The opinions expressed in the Report do not reflect the views of the IEB.

For more information *www.ieb.ub.edu*

Núria Bosch
Institut d'Economia de Barcelona (IEB)
Universitat de Barcelona

Poverty in Spain and Europe. Effects of COVID-19

Unfortunately, we can find pockets of poverty, inequality and social exclusion even in the midst of the most developed countries; those that have the most consolidated level of wellbeing. This IEB Report analyses the current situation of poverty in Spain and Europe. Although the differences between countries are notable, poverty is a plague that affects all of them.

Many societies had not yet recovered from the 2008 recession when the COVID-19 pandemic had another negative impact on poverty and inequality. The FOESSA 2020 report warns that the pandemic has wiped out the effect of the recovery in just a few months, and figures are back to the level of the worst point in the last recession. According to the report, today three out of every ten people in severe exclusion lack any form of income.

However, it is important to highlight the role of current social protection systems in the fight against poverty. As Aspachs et al. (2020) stated, "the social protection systems of the past were a far cry from the mechanisms provided by the modern welfare state". The decisive response in terms of public policies to reduce poverty and inequality should be considered. Aspachs et al. (2020) found that in Spain the percentage of people with no income increased 15 percentage points between February and April 2020, before considering transfers from the public sector. However, when public transfers are considered, the percentage of people with no income increased only 7 percentage points.

In this IEB Report, we first analyse the effects of COVID-19 on poverty in Spain. Second, we examine how income mobility affects economic wellbeing, in reference to Spain. Finally, the third contribution describes the indicators that are most commonly used to measure poverty and inequality, as well as their results in European countries.

The first contribution is by Luis Ayala. He reports that the percentage of households without income rose suddenly in the first one hundred days of the pandemic. He also indicates that the pandemic halted the poverty reduction process before we could reach the levels that existed prior to the recession in 2008. The main danger of the incidence of the pandemic on poverty is that it leads to structures of risk, that is, lasting poverty. Therefore, we can predict that the exit from the crisis will not be in the form of a V.

Through a dynamic analysis of family income, the contribution by Elena Bárcena-Martín and Olga Cantó identifies the individuals who experience greater changes and their demographic and socioeconomic characteristics. The youngest individuals are the most vulnerable to the impact of the economic crisis, due to the lack of public policies that ensure a minimum income. In addition, individuals with a higher education level have greater income stability. Consequently, more should be spent on public education. They conclude that the COVID-19 crisis probably has a greater impact on young people and on many families with young children that are already vulnerable.

The third contribution by Conchita D'Ambrosio and Vincent Vergnat measures the poverty in European countries using a series of indicators. The definition and measurement of poverty is a complex issue, which varies over time and between geographic areas. The most commonly used indicator in the EU is the *at-risk of poverty rate (AROP)*, which is the percentage of individuals with an equivalised household income that is below 60% of the median equivalised income in the

country. In 2018, this rate in the EU was 17.1%. This monetary indicator must be complemented by other non-monetary indicators such as that of *severely materially deprived people*, which indicates the proportion of the population that cannot afford at least four of the services and goods that are considered essential from a list of nine. At European scale, this indicator was 5.9% in 2018. D'Ambrosio and Vergnat conclude that, although Europeans have increasing access to goods and services that enable more adequate living conditions, the percentage of individuals with low income is tending to increase.

In conclusion, the studies presented in this report indicate that, despite our countries' social protection systems, broader, more generous public policies are still required to reduce the impact of the economic cycle on the most vulnerable families.

References

Aspachs, O.; Durante, R.; Graziano, A.; Mestres, J.; Montalvo, J.G. and Reynal-Querol, M. (2020): "L'impacte de la COVID-19 sobre la desigualtat a Espanya". *Informe Mensual de CaixaBank Research*, 450, 29–40.

Fundación FOESSA (2020): *Distancia social y derecho al cuidado*. Fundación FOESSA, Madrid.

Luis Ayala Cañón
UNED
EQUALITAS

The Potential Consequences of COVID-19 on Poverty

Without a doubt, one of the most significant of the immediate social effects of Covid-19 is the increase in social needs, and specifically situations of a lack of income in households. Information is not yet available from the main official surveys for the first quarter of 2020. However, the extent of the decline in economic activity and the known response of inequality and poverty indicators when unemployment rises (Ayala et al., 2017; Bárcena-Martín and Cantó, 2020) make it possible to predict an impact of great magnitude. As some studies have begun to show, the widening of income differences between households seems inevitable (Palomino et al., 2020). This is mainly due to a very unequal distribution in the loss of hours worked. Indirect, increasing evidence of the impoverishment of large parts of the population can also be seen, as this profound shock has revealed the reality of the labour market, with a high number of employees on very short contracts, low salaries and limited access to the social benefit system.

Given the known evolution in income distribution in the long term, one of the main causes of concern about the consequences of the pandemic is that the temporary increase in the incidence and intensity of poverty could have lasting effects. However, it is not easy to predict the potential behaviour of poverty in response to changes in the economic cycle using the normal indicators of relative poverty, in

Graph 1. Evolution in the percentage of households in which all members of the active population are unemployed and the percentage of households with no income

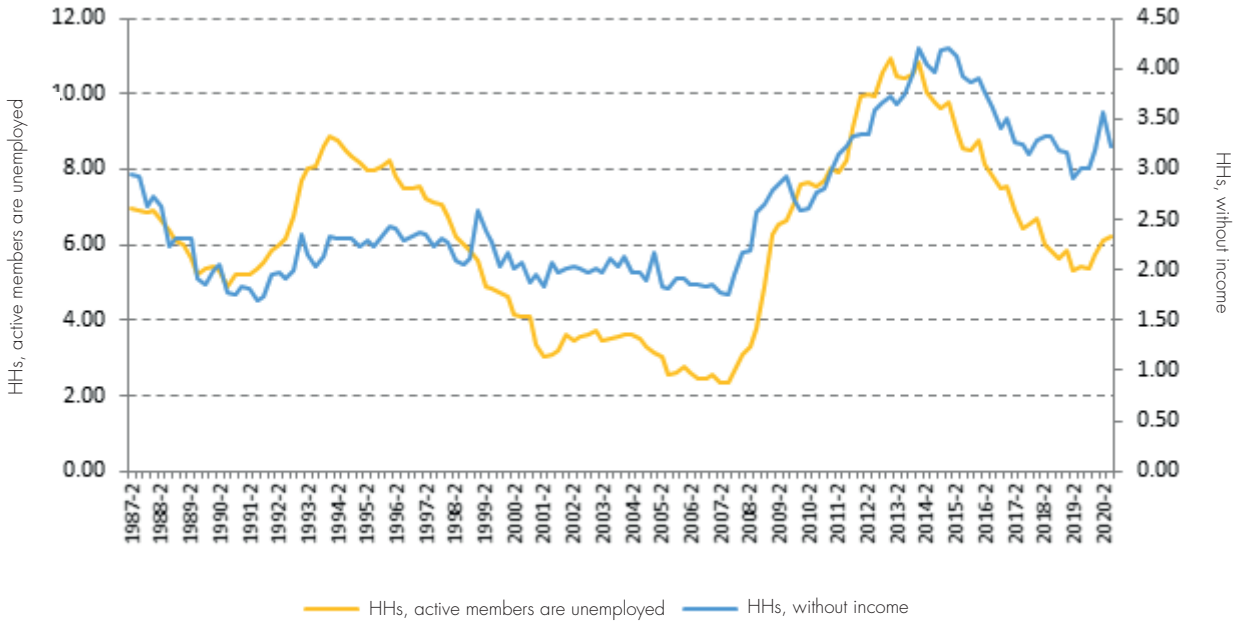

Source: Compiled by author using the *Economically Active Population Survey* (Spanish National Statistics Institute [INE])

which the threshold changes when income changes. One possible approach that avoids the sensitivity of the threshold to changes in cycle is to take as a reference the percentage of households without income. This percentage is reported by the Survey of the Active Population (EPA) and could be interpreted as an indicator of severe poverty. The EPA can also be used to calculate the percentage of households in which all active members are unemployed, which is one of the variables that best predicts monetary poverty. As shown in Graph 1, the percentage of homes without income increased suddenly in the first one hundred days of the pandemic, which include the last two weeks of the first quarter of 2020 and the entire second quarter. In contrast, the recovery of activity in the summer led to a rapid drop in the volume of households in this situation, although this was insufficient to compensate for the previous growth.

This reduction was not observed in households in which all active members were unemployed, whose volume continued to increase in the third quarter of 2020, although at a more moderate pace than in the first months of the pandemic. The long-term evolution of this variable seems to suggest a delay between its growth and severe poverty. Therefore, it can be expected that without a rapid change in the rising trend, drops in poverty would be unlikely. This seems to be confirmed by the data of some social organisations based on the profiles and volume of households requesting services and benefits. In June, Cáritas (2020) published a first report on the impact of the COVID-19 crisis on families supported by this organisation. The report shows that the impact of an increase in unemployment was ten times greater in the most vulnerable families, with a very negative impact on those that depended on informal employment.

In any case, the pandemic halted the poverty reduction process before it could reach the levels that existed prior to the 2008 recession. Graph 2 shows the most common indicator of (relative) poverty. As can be seen, in 2019, when the number of years of recession was equal to the number of years of recovery, the rate of monetary poverty was one point higher than it had been prior to the recession. The halt in the poverty reduction process after the increase in poverty caused by the 2008 recession is clearest in the indicator of households without income. In the quarter before the pandemic, this value was still 80% higher than in 2007.

One of the risks of the pandemic is therefore that the increase in poverty will lead to structural forms of this risk. In this regard, the experience of previous recessions could be illustrative. Between 1992 and 1994, the unemployment rate rose from 14.4% to 22.0%, which caused a rapid increase in the percentage of households without income (from 1.7% to 2.3%). When unemployment began to increase at the close of 2007, ending a long process of continuous, intense growth in employment (the unemployment rate had dropped from the aforementioned 22% to 8%), the levels of severe poverty prior to the recession of 1992–1994 had not yet been recovered. The asymmetrical nature of the effects of the economic cycle on inequality and poverty, with rapid growth in recessions and much more gradual drops in

Graph 2. Evolution in the relative poverty rate (threshold: 60% of the median income per adult equivalent)

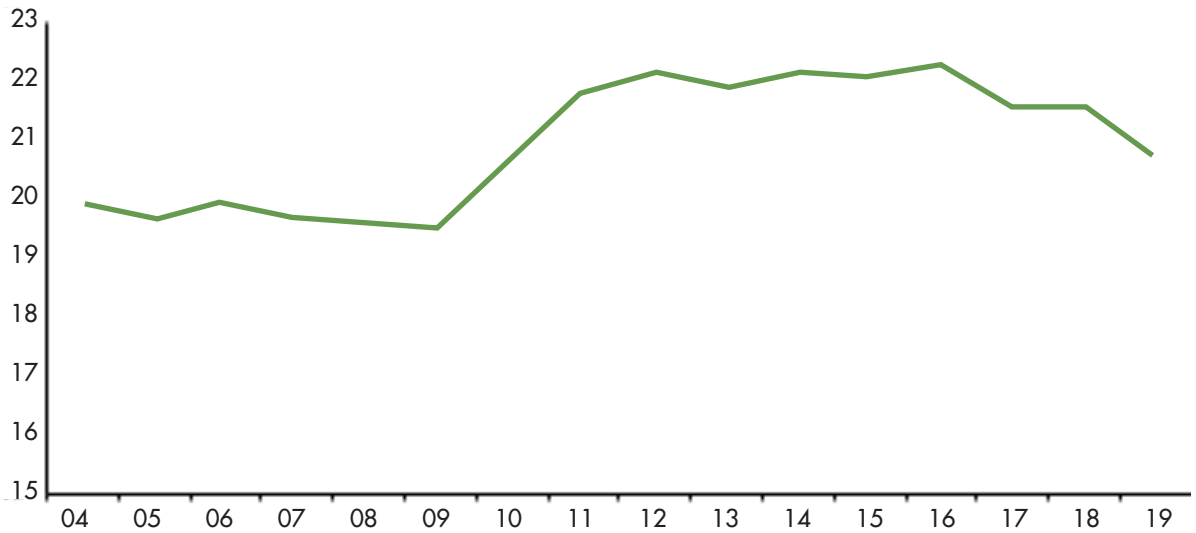

Source: Compiled by author using the *Economically Active Population Survey* (Spanish National Statistics Institute [INE]).

expansions, means that we can predict that for a significant proportion of the population the exit from this crisis will not be in the form of a V.

Furthermore, the evolution of poverty has two worrying characteristics that the pandemic could worsen and that require the establishment of more ambitious poverty reduction measures. One is the growth in the persistent nature of poverty – being under the threshold in the current year and in at least two of the three previous years – in many Spanish homes. In 2019, the problem affected over 15% of the population, which is almost 40% more than the average of the UE-28. Homes that experience situations of poverty in consecutive years find it extremely difficult to get out of this state. Several studies show that the probability of being poor today is practically double if the person was poor the previous year (Vaalavuo, 2015). The consequences are more serious than those of temporary poverty, especially for minors, whose future possibilities in terms of job opportunities, salaries, social relations and even state of health are severely limited if they have experienced these situations during their childhood.

The second reality is that it is precisely households with children that have been most affected by the pandemic. The aforementioned survey by Cáritas (2020) reports that the pandemic has represented an additional burden for vulnerable families with minors. From the EPA, it can also be seen that while the percentage of households without income increased 20% between the last quarter of 2019 and the second quarter of 2020, in households with children the increase was practically double. It is worrying that the impact of the economic shock of Covid-19 has been particularly negative in homes with children, due to the aforementioned mid- to long-term consequences. The experience of poverty in this early and crucial stage of child development may constitute a limiting factor in their future wellbeing.

References

Ayala, L.; Cantó, O. and Rodríguez, J.G. (2017): "Poverty and the business cycle: The role of intra-household distribution of unemployment". *Journal of Economic Inequality*, 15, 47-73.

Bárcena-Martín, E. and Cantó, O. (2020): "Movilidad de ingresos y bienestar económico". IEB Report 4/2020.

Cáritas (2020): *La crisis de la COVID-19: el primer impacto en las familias acompañadas por Cáritas. Observatorio de la Realidad Social*, 1, June 2020.

Palomino, J.C.; Rodríguez, J.G. and Sebastián, R. (2020): "Wage inequality and poverty effects of lockdown and social distancing in Europe". *European Economic Review*, 129, 1-25.

Vaalavuo, M. (2015): "Poverty Dynamics in Europe: From What to Why". Social Europe Working Paper 03/2015, European Commission.

Elena Bárcena
Universidad de Málaga
EQUALITAS

Olga Cantó Sánchez
Universidad de Alcalá
EQUALITAS

Income Mobility and Economic Wellbeing

The impact of economic fluctuations on the wellbeing of individuals tends to be evaluated by analysing the evolution of economic inequality and monetary poverty. This analysis, which is very relevant, has some limitations because it does not provide in-depth understanding of the individual experience of an increase or decrease in wellbeing, or clearly identify the paths of entry and exit from situations of economic necessity.

A dynamic analysis of income facilitates understanding of the evolution of individual wellbeing and helps us to identify which individuals experience greater changes and what their demographic and socioeconomic characteristics are. A detailed, longitudinal microanalysis that goes beyond aggregate figures of losses and gains can measure their social relevance and identify those who live in persistent instability. Sound knowledge of the nature of income mobility is therefore fundamental to design mechanisms of public action. As an example, if the incidence of poverty (the percentage of people with income below a certain threshold) were the same at two points in time, the economic and social policies to try to reduce it would differ depending on its persistence. That is, we would not implement the same policies when individuals under the poverty threshold remain the same (and their income has not changed) as when all the population that is under the poverty threshold in the first year is no longer in this position in the second year.

Due mainly to the availability of longitudinal microeconomic databases, the study of income mobility has been extended in recent years. Fields (2008) and Jäntti and Jenkins (2015) are two excellent reviews of the most relevant literature. A recent study by Bárcena-Martín and Cantó (2018) proposes a measure of directional mobility to identify individuals who experience losses and gains separately, because aggregate mobility is hard to interpret in terms of wellbeing unless we determine the direction of the movement. To assess the social benefit of mobility it is crucial to consider that, in an aggregate measure, one citizen's experience of loss of income should not be compensated by an identical gain experienced by another.

Evidence from the United States shows that the prevalence of income losses increased significantly even before the financial crisis of 2008 (Dynan et al., 2012; Hacker et al., 2014). In Europe, Ayala and Sastre (2008), Van Kerm and Pi Alperin (2013) and Cantó and Ruiz (2015) found that available income is particularly vulnerable in some countries of the European Union (UE). Until the first decade of this century, Spain was one of these countries. Ayala and Sastre (2008) concluded that variation in labour income is the main source of mobility in Spain, due to the singularity of its job market. In contrast, in Germany, France, Italy and the United Kingdom the greatest variation in income is mainly due to property income.

The study by Bárcena-Martín and Moro-Egido (2013) shows that the Great Recession had a clear impact on family income in Spain. It considerably limited the opportunities to prosper and increased those of losing income in relation to previous years. Although limited gains in income were widespread, the effect on losses was greater for individuals who initially had low or middle income, and then spread to the rest of the distribution.

In the 2008 recession, much of the Spanish population lost over 25% of their income from one year to the next; more than in any other EU country in the same period. The effects of these changes were subsequently translated into the greatest level of inequality in income in the last half century

and a clear worsening in the monetary poverty rate. The results of Bárcena-Martín and Marfil-Cotilla (2017) showed that during the financial crisis of 2008, the individuals who suffered the greatest losses were those who lived in homes with a high proportion of freelancers and in single-parent households, single-person households or large families.

In any case, one recurrent result is that the youngest families have been much more vulnerable to the economic impact of the recession since 2008 and have experienced income losses more frequently than other social groups (Aristei and Perugini, 2015; Bárcena-Martín and Moro-Egido, 2013). These losses tend to be associated with their increasing difficulties in accessing stable work with employment protection, and the lack of public policies that guarantee minimum income. Another key result is that individuals with a higher education level have greater income stability. Therefore, it is essential to develop policies that promote education inclusion to socially integrate minors from low social origins, as children of families with more resources cope better with financial setbacks. So, it is vital to improve our system of assuring against the changes in economic cycle and to spend more and better on public education. These reforms will enable us to address the duality of the labour market and the proliferation of low salaries among young people from humble environments.

As noted by Ayala (2020), the profound shock of the pandemic has led to an increase in the percentage of households without income. The pandemic has particularly affected young people who have very short contracts and low salaries. Given the considerable loss of jobs and the high number of employees affected by labour force adjustment plans (ERTEs) due to the COVID-19 crisis, it is highly likely that it will again be young people – many in families with dependent children who are already very vulnerable – that suffer from the greatest income losses and increase the number of people in poverty. Broader, more generous networks of social protection for families are essential to reduce the adverse effects of the economic cycle and minimise its impact on the most vulnerable population groups.

References

Aristei, D. and Perugini, C. (2015): "The Drivers of Income Mobility in Europe". *Economic Systems*, 39(2), 197-224.

Ayala, L. (2020): "Las posibles consecuencias de la COVID-19 sobre la pobreza". IEB Report 4/2020.

Ayala, L. and Sastre, M. (2008): "The structure of income mobility: empirical evidence from five UE countries". *Empirical Economics*, 35, 451-473.

Ayala, L.; Cantó, O. and Rodríguez, J.G. (2017): "Poverty and the business cycle: The role of intra-household distribution of unemployment". *Journal of Economic Inequality*, 15, 47-73.

Bárcena-Martín, E. and Cantó, O. (2018): "A simple subgroup decomposable measure of downward (and upward) income mobility". ECINEQ WP 2018-472.

Bárcena-Martín, E. and Marfil-Cotilla, M. (2017): "Movilidad de la renta en España: 2009-2013". Mimeo, Universidad de Málaga.

Bárcena-Martín, E. and Moro-Egido, A.I. (2013): "Movilidad de los ingresos en España: el efecto de la crisis". *Papeles de Economía Española*, 135, 201-216.

Cantó, O. and Ruiz, D. (2015): "The Contribution of Income Mobility to Economic Insecurity in the US and Spain during the Great Recession", in Garner, T.I. and Short, K.S. (ed.), *Measurement of Poverty, Deprivation, and Economic Mobility* (Research on Economic Inequality, Volume 23). Emerald Group Publishing Limited,109-152.

Dynan, K.; Elmendorf, D. and Sichel, D. (2012): "The evolution of household income volatility". *The B.E. Journal of Economic Analysis and Policy*, 12(2), 1935-1682.

Fields, G. (2008): "Income mobility", The New Palgrave Dictionary of Economics, McMillan Publishers, New York.

Hacker, J.; Huber, G.; Nichols, A.; Rehm, P.; Schlesinger, M.; Valletta, R. and Craig, S. (2014): "The economic security index: a new measure for research and policy analysis". *The Review of Income and Wealth*, 60 (supplement issue), S5-S32.

Jäntti, M. and Jenkins, S.P. (2015): "Income mobility", en: Atkinson, A.B. and Bourguignon, F. (Eds.), *Handbook of Income Distribution*, Volume 2. North Holland Publishing Co., 807-935.

Van Kerm, P. and Pi Alperin, M.N. (2013): "Inequality, growth and mobility: The intertemporal distribution of income in European countries 2003-2007". *Economic Modelling*, 35(C), 931-939.

Conchita D'Ambrosio
Université du Luxembourg

Vincent Vergnat
Université du Luxembourg
Luxembourg Institute of Socio-Economic Research (LISER)

Poverty in Europe: A Hard-to-Measure Phenomenon

In order to have a good overview of poverty in Europe, we need both a clear definition and an appropriate measurement of poverty. Defining and measuring poverty is important for different reasons, such as the identification of the poor, understanding the magnitude of poverty, and the proper targeting and evaluation of anti-poverty policies (United Nations Economic Commission for Europe, 2017). The definition and measurement of poverty is however complex, and varies over time and across geographical areas.

The European Council, in 1975, defined the poor as "individuals or families whose resources are so small as to exclude them from the minimum acceptable way of life of the Member State in which they live".[1]

The most widely-used poverty measure in the EU is monetary, and is based on the comparison of a household's equivalised disposable income to that of other households. As such, this is a *relative* measure that depends on comparisons to others. Equivalent income is household disposable income (*i.e.* income after taxes and transfers) divided by an equivalence scale to take into account the economies of scale from cohabitation.[2] The European poverty measure, the *at risk of poverty rate (AROP)*, is the share of individuals with an equivalised household income that is below 60% of the median equivalised income observed in the country: this latter figure is also called the poverty line. As such, the poverty line varies from one country to another. The poverty rate in the European Union in 2018 was 17.1% according to this definition.

Many researchers, such as Townsend (1979) and Sen (1992), have highlighted that the well-being of an individual, and hence the inequality and poverty within a population, depends on many dimensions of human life, such as housing, education and life expectancy, and income is only one of these dimensions. The relative and monetary approach to poverty is therefore only partial, and can be completed by non-monetary indicators (Atkinson et al., 2004; Nolan and Whelan, 2010). Being poor does not only mean having a lower income than other people in the country, but also not being able to afford essential goods and services. Non-monetary measures can thus better capture the multidimensional nature of poverty and better reflect certain aspects of living conditions. Absolute and non-monetary indicators are also considered in the EU in the evaluation of poverty, as a complement to the monetary measure described above. One of these former measures is the *(severe) material deprivation rate*, which indicates the proportion of the population who cannot afford at least (four) three items out of the list of nine-below (Social Protection Committee – Indicators Sub-Group, 2015):

1. to pay rent or utility bills,
2. to keep home adequately warm,
3. to face unexpected expenses,
4. to eat meat, fish or a protein equivalent every second day,
5. to have a week's holiday away from home, or could not afford (if wanted to),
6. having a car,
7. having a washing machine,
8. having a colour TV,
9. having a telephone

According to this indicator, 5.9% of the European population is *severely* materially deprived.

[1] Council Decision of 22 July 1975 concerning a programme of pilot schemes and studies to combat poverty (75/458/EEC). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31975D0458&from=EN

[2] The equivalence scale used by Eurostat is the modified OECD equivalence scale. This scale gives a weight of 1 to the first adult, 0.5 to each additional adult (14 years old or over) and 0.3 to each child (less than 14 years old).

Figure 1 compares the *at risk of poverty* rate and the *severe material deprivation* rate in the EU28 in 2018. It can be seen that the two definitions give different pictures of poverty, so that both are needed in order to better understand the extent of poverty in Europe (see Fusco et al., 2010, and Serafino and Tolkin, 2017, among many others). The *at risk of poverty* rate ranges from 9.6% in the Czech Republic to over 22% in Lithuania, Latvia and Romania. These latter countries are not necessarily those with the highest rates of material deprivation, which are seen to be Romania, Greece and Bulgaria (with figures of over 15%). The difference between the two rates is sometimes considerable, as in Estonia (with a *severe material deprivation* rate -18pp lower than the *at risk of poverty* rate), while in Bulgaria and Greece the difference is only very small (at under 2 pp).

In 2018, while more than 70% of *severely deprived* people were also *at risk of poverty* in Luxembourg and Belgium, the corresponding figure was only around 40% in Finland and Cyprus. This can be explained, for example, by the fact that income poverty reflects current income, whereas households may have saved or invested in durable goods in the past, thereby enabling them to have a decent material standard of living even if they have low income. Conversely, some households may have a monetary income above the poverty line but that does not allow them to meet all of the household needs. In total, about 1% of the population is both *at risk of poverty* and in a situation of *severe material deprivation* in Luxembourg, Finland, the Netherlands and Sweden; on the contrary, the analogous figures in Romania and Bulgaria are 9.1% and 11.2% respectively. Over the whole of the EU 28, 3.2% of the population is both *at risk of poverty* and in *severe material deprivation*.

Both indicators are therefore important for the assessment of poverty and its evolution over time (Figure 2). Over the 2005-2018 period, poverty rose by 3% at the European level, while severe material deprivation fell by 45%. There is considerable heterogeneity among countries, with a significant rise in the *poverty rate* over this period in Sweden (+73%) and sharp falls in Poland and Ireland (between -24% and -28%). *Severe material deprivation* also fell sharply in

Figure 1: The *At risk of poverty* and *Severe material deprivation* rates in Europe, 2018

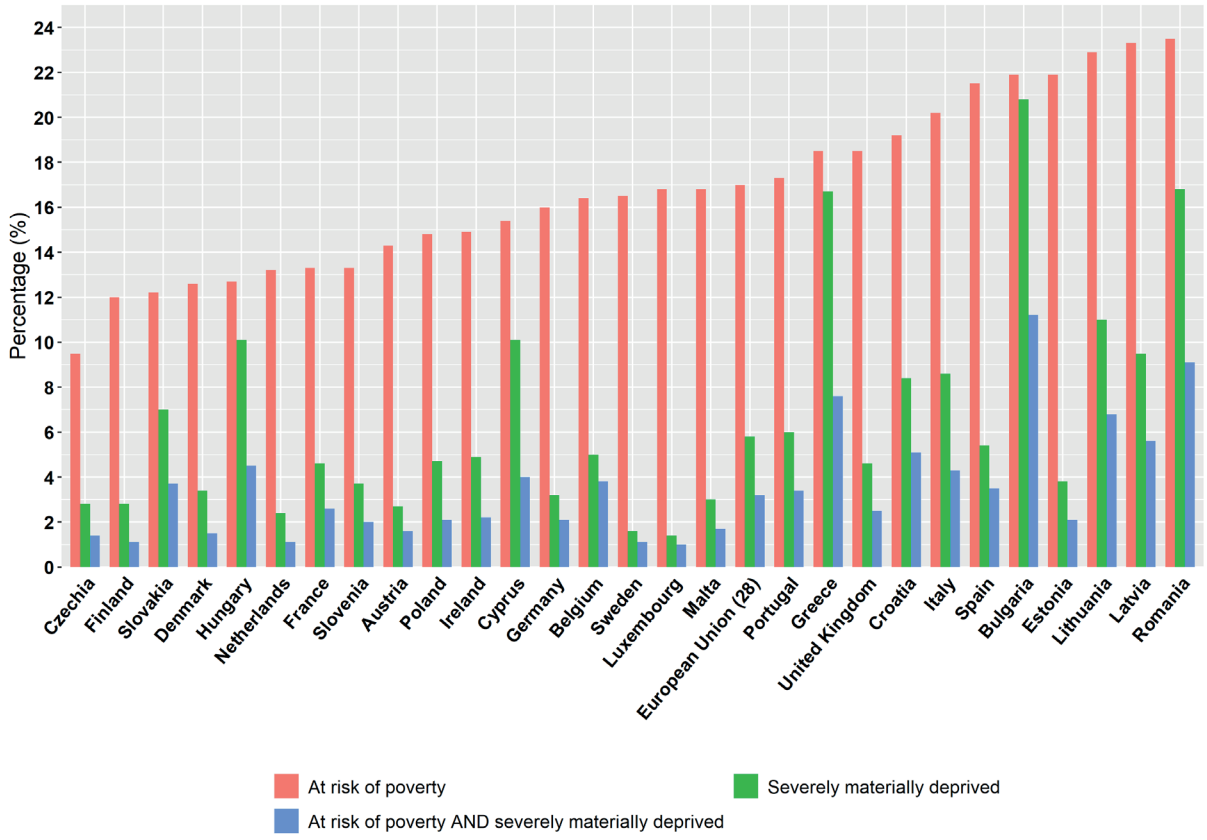

Source: Eurostat.

Figure 2: Evolution of the *At risk of poverty* and *Severe material deprivation* rates in Europe, 2005-2018

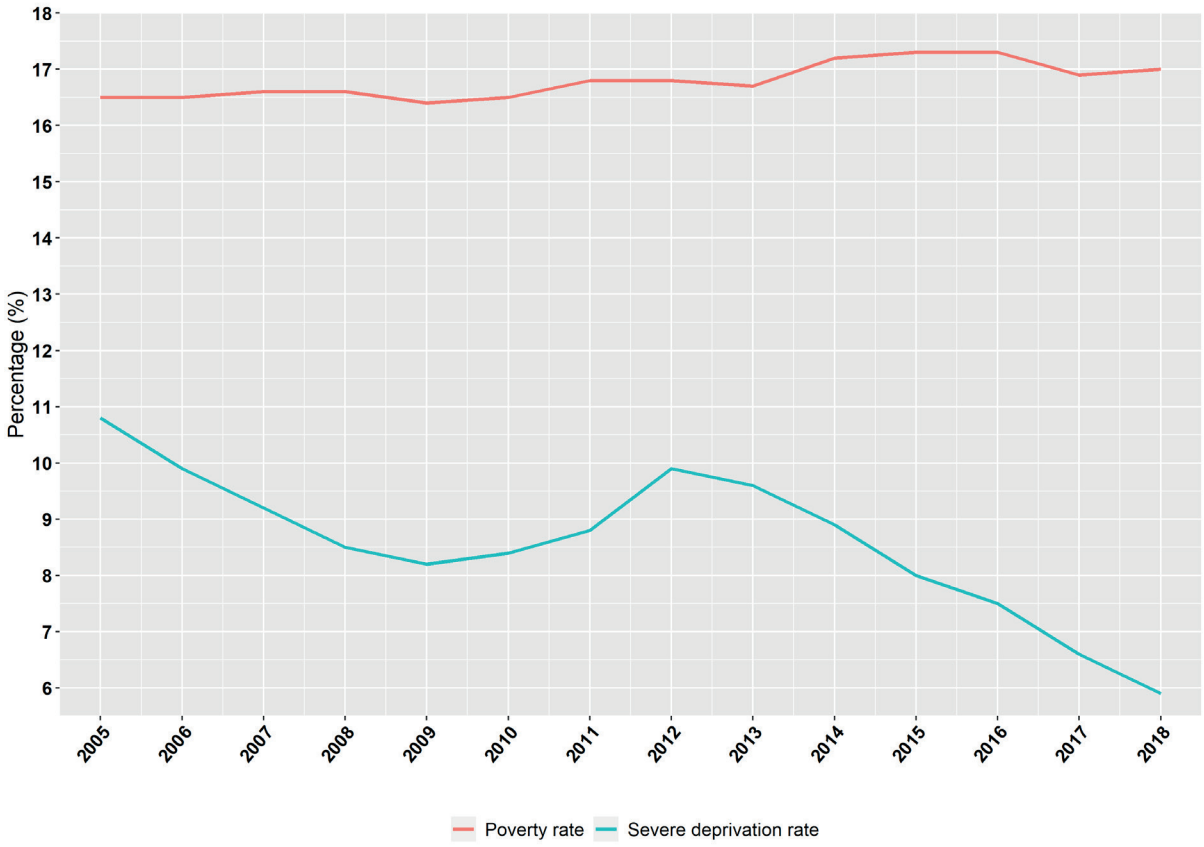

Source: Eurostat.

Poland (-86%) but increased in Greece and Spain (around +30%, even though this figure has been falling again since 2014 in Spain and 2016 in Greece).

The two indicators discussed above capture the population shares of the deprived, but are silent on the intensity of this phenomenon, that is on how poor the poor are. To this end Eurostat also uses the *relative-median-poverty-risk gap* and the *depth of material deprivation*. The first figure measures the distance between the poverty line and the median equivalised disposable income of the poor. The closer is the index to 100, the deeper is monetary poverty. The poverty gap was 24.3% in 2018 in EU28 (ranging from 14.2% in Finland to 35.2% in Romania). The second index measures the mean number of items that households lack (among the nine that were used to construct the *material deprivation rate* above) amongst those who are materially-deprived. This intensity of deprivation was 3.7 in 2018 in EU28 (with figures from 3.4 in Cyprus and Luxembourg to 4.3 in Bulgaria).

Because of its multidimensional nature, the measurement of poverty is complex and involves not only monetary but also other aspects of living conditions. It is therefore often necessary to use different indicators to have a more comprehensive view of the phenomenon of poverty and give a better understanding of what is behind the word "poor". We have illustrated this with two indicators and more are needed to get an even more complete picture. We have shown that that although Europeans increasingly have access to goods and services that enable them to achieve more adequate living conditions, the share of individuals with low income compared to other members of the country's population tends to increase. These results are not contradictory but illustrate different sides of the same coin and raise other questions. For example, do households emerging from severe material deprivation have access to goods and services of the same quality than others?

References

Atkinson, A.B.; Marlier, E. and Nolan, B. (2004): "Indicators and Targets for Social Inclusion in the European Union". *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 42, 47-75.

Fusco A.; Guio A-C and Marlier, E. (2010): "Characterising the income poor and the materially deprived in European countries", in Atkinson, A. and Marlier, E. (ed.), *Income and living conditions in Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 307-328.

Serafino, P. and Tonkin, R. (2017): "Comparing poverty estimates using income, expenditure and material deprivation", in Atkinson, A.; Guio, A-C. and Marlier E. (ed.), *Monitoring social inclusion in Europe*. Luxembourg: Publications office of the European Union, 241-258.

Nolan, B. and Whelan, C.T. (2010): "Using Non-Monetary Indicators to Analyze Poverty and Social Exclusion: Lessons from Europe". *Journal of Policy Analysis and Management*, 29(2), 305-325.

United Nations Economic Commission for Europe (2017): *Guide on Poverty Measurement*. Geneva: United Nations.

Sen, A. (1992): *Inequality Re-examined*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Social Protection Committee – Indicators Sub-Group (2015): *Portfolio of EU social indicators for the monitoring of progress towards the EU objectives for social protection and social inclusion: 2015 update*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Townsend, P. (1979): *Poverty in the United Kingdom*. Penguin, Harmondsworth.

Ayala Cañón, Luis

Luis Ayala Cañón graduated in Economic and Business Sciences at the Universidad Complutense in Madrid, where he also completed his doctorate. He is currently Full Professor of Economics at the UNED. Previously he was Subdirector-General of the Institute of Fiscal Studies, and he was a founder member of the EQUALITAS group (Economics of Inequality and Poverty Analysis). His research work has focused on income distribution, social policy and the labour market. He has written several books and has published articles in journals in Spain and abroad.

Bárcena, Elena

Elena Bárcena is Full Professor of Economics at the Department of Applied Economics (Statistics and Econometrics) of the Universidad de Málaga and a member of EQUALITAS. She graduated in Economic and Business Sciences at the Universidad de Málaga (where she was awarded the Second National Prize), and completed her doctorate in Economic and Business Sciences (obtaining the Institute of Fiscal Studies Prize) at the same university. She also obtained a master's degree in Econometrics and Mathematical Economics at the London School of Economics. Her research centres on the measurement and analysis of economic inequality, deprivation and poverty, income mobility, childhood, public policies and social welfare. Her results have generated a wide range of publications, including books and chapters published by leading publishing-houses and a series of articles in high-impact journals such as *Socio-Economic Review*, *Economics and Human Biology*, *Fuzzy Sets and Systems*, *Journal of Social Policy*, *Review of Income and Wealth*, *Journal of Economic Inequality*, *Review of Economics of the Household*, *Social Indicators Research*, *Social Choice and Welfare*, etc. She is Treasurer of the Society for Economic Inequality and associate editor of the journal *Hacienda Pública Española*.

Bosch, Núria

Núria Bosch is currently Professor in Economics at the Universitat of Barcelona and holds an undergraduate degree and a PhD in Economics and Business Science from that university. She is also researcher and board member at the Barcelona Institute of Economics (IEB). She specialises in fiscal federalism, local and regional public finance, territorial fiscal flows and public sector efficiency analysis. Her work has been published in national and international specialist journals such as *Environment and Planning C: Government and Policy*, *International Tax and Public Finance*, *Local Government Studies*, *Public Finance*, *Public Finance Review*, *Hacienda Pública Española/ Review of Public Economics* and *Revista de Economía Aplicada*, amongst others.

Cantó Sánchez, Olga

Olga Cantó Sánchez is Full Professor of the Foundations of Economic Analysis at the Universidad de Alcalá, a member of EQUALITAS and WEIPO, and a contributor to ECOSOT. She obtained her doctorate in Economics at the European University Institute in Florence. She was lecturer in Public Economics at the Universidad de Vigo and head of research studies at the Institute of Fiscal Studies. Her main lines of research are the measurement of welfare, income dynamics, inequality and poverty in rich countries, the intergenerational transmission of opportunities and the redistributive effects of public policies. She has published her work in journals in Spain and also in foreign journals of acknowledged prestige such as *Economic Systems*, *Review of Income and Wealth*, *Journal of Economic Inequality*, *Feminist Economics* and *Review of Economics of the Household* and also in a multitude of reports and book chapters published by Oxford and Cambridge University Press, Edward Elgar, and Ashgate. Recently she authored a chapter in the *Handbook of Research in Economic and Social Well-being*, and since 2017 she has been associate editor of *Applied Economics Analysis*.

Authors

D'Ambrosio, Conchita

Conchita D'Ambrosio is Professor of Economics, FNR PEARL Chair, at Université du Luxembourg. She is an economist, with a Ph.D. from New York University (2000). Her research interests have revolved around the study of individual and social well-being, its determinants, and the proposal of various measures that are able to capture its different aspects. Before joining the University of Luxembourg in 2013, she was Associate Professor of Economics at the Università di Milano-Bicocca. She has published in several academic journals, such as *Economica*, *Economics Letters*, *International Economic Review*, *Review of Economics and Statistics*, *Social Choice and Welfare*, *Review of Income and Wealth*, the *Journal of Economic Theory*. She has been member of the editorial board of the *Review of Income and Wealth* since 2001 and chief editor of the same journal since 2007. She joined the editorial board of the *Journal of Economic Inequality* in 2013. She is the editor of the Handbook of Research on Economic and Social Well-Being published by Edward Elgar in 2018.

Vergnat, Vincent

Vincent Vergnat holds a PhD in Economics from Université de Strasbourg and is, since 2018, a Research Associate at the Economic and Social Well-being research group of the Université du Luxembourg and at the Luxembourg Institute of Socio-Economic Research (LISER). Very interested in multidisciplinarity, his research interests focus on poverty, inequality and labor supply. More particularly on the effect of tax-benefits systems on living conditions and on the labor supply behavior of households. He has a particular interest in life events characterizing the transition to adulthood. His investigations are essentially based on empirical data (survey or administrative data) and on microsimulation and econometric technics. He participates in various European projects as well as in analyzes carried out for national institutions. He recently integrated the multidisciplinary *Working, Yet Poor* project which focuses on the phenomenon of in-work poverty in Europe. His papers have been published in French speaking and in international academic journals (*Review of Economics of the Household*, *Economie et Statistique/Economics and Statistics* and in *Revue Économique*).

IEB Report 4/2020

La pobreza en España y Europa. Efectos de la COVID-19

El Institut d'Economia de Barcelona (IEB) es un centro de investigación en Economía que tiene como objetivos fomentar y divulgar la investigación en economía, así como contribuir al debate y a la toma de las decisiones de política económica.

La investigación de sus miembros se centra principalmente en las áreas del federalismo fiscal; la economía urbana; la economía de las infraestructuras y el transporte; el análisis de sistemas impositivos; las políticas públicas; y la sostenibilidad energética.

Creado en 2001 en el seno de la Universitat de Barcelona y reconocido por la Generalitat de Cataluña, el IEB recibió un importante impulso en 2008 con la constitución de la Fundación IEB (en la que colaboran Abertis, la Caixa, Naturgy Energy, Saba, el Ayuntamiento de Barcelona, el Área Metropolitana de Barcelona, la Universitat de Barcelona, la Universitat Autònoma de Barcelona, la Diputación de Barcelona, Agbar y Cuatrecasas). También acoge la Cátedra de Sostenibilidad Energética de la UB (financiada por la Fundación para la Sostenibilidad Energética y Ambiental) y la Cátedra UB en Economía Urbana Ciudad de Barcelona.

Además de realizar actividades relacionadas con la investigación académica, el IEB pretende dar a conocer y difundir la investigación realizada mediante la organización de simposios y jornadas, así como de diversas publicaciones entre las que cabe destacar cada año el Informe IEB sobre Federalismo Fiscal y Finanzas Públicas. El IEB Report que el lector tiene en sus manos, forma parte de dicho informe, si bien con una periodicidad mayor y un contenido más ágil para poder adaptarse mejor a la cambiante actualidad.

Las opiniones expresadas en el Informe no reflejan las opiniones del IEB.

Más información *www.ieb.ub.edu*

Núria Bosch
Institut d'Economia de Barcelona (IEB)
Universitat de Barcelona

La pobreza en España y Europa. Efectos de la COVID-19

Desgraciadamente en los países más desarrollados, los países que tienen un estado del bienestar más consolidado, se pueden encontrar bolsas de pobreza, desigualdad y exclusión social. El presente IEB Report pretende analizar la situación actual de la pobreza en España y Europa. Si bien las diferencias entre países son notables, la pobreza es una plaga que afecta a todos.

Por otro lado, todavía muchas sociedades no se habían recuperado de la crisis de 2008 cuando la pandemia de la COVID-19 ha vuelto a incidir negativamente sobre la pobreza y la desigualdad. El Informe FOESSA 2020 alerta de que la pandemia ha anulado en solo unos meses el efecto de la recuperación y han vuelto las cifras del peor momento de la última crisis. Según el Informe, en la actualidad a tres de cada diez personas en exclusión grave les falta cualquier tipo de ingreso.

Con todo, hay que destacar el papel que juegan en la lucha contra la pobreza los sistemas de protección social actuales. Como afirman Aspachs *et al.* (2020), "los sistemas de protección social del pasado no tienen nada que ver con los mecanismos que provee el estado del bienestar moderno". Hay que tener en cuenta la contundente respuesta en términos de políticas públicas que se lleva a cabo para paliar la pobreza y la desigualdad. Así, Aspachs *et al.* (2020) constatan que en España entre los meses de febrero y abril de 2020, y antes de tener en cuenta las transferencias del sector público, el porcentaje de personas sin ingresos aumentó en 15 puntos porcentuales. En cambio, una vez se tienen en cuenta las transferencias públicas el porcentaje de personas sin ingresos se incrementó en solo 7 puntos porcentuales.

Así pues, y en cuanto al presente IEB Report, en primer lugar, analiza los efectos de la COVID-19 sobre la pobreza en España. En segundo lugar, examina cómo la movilidad de ingresos afecta al bienestar económico, haciendo referencia también al caso español. Finalmente, la tercera contribución describe los indicadores más utilizados para medir la pobreza y la desigualdad, así como sus resultados en los países europeos.

La primera contribución corresponde a Luis Ayala. Constata que el porcentaje de hogares sin ingresos aumentó repentinamente los primeros cien días de la pandemia. También señala que la pandemia ha supuesto un freno al proceso de reducción de la pobreza cuando aún no se había cerrado el gap respecto a los niveles anteriores a la crisis de 2008. El principal peligro de la incidencia de la pandemia sobre la pobreza es que dé origen a formas estructurales de riesgo, es decir, de pobreza duradera, lo que permite adelantar que la salida de la crisis no tendrá forma de V.

La contribución de Elena Bárcena-Martín y Olga Cantó, mediante un análisis dinámico de los ingresos de las familias, identifica los individuos que experimentan mayores cambios y qué características demográficas y socioeconómicas tienen. Los individuos más jóvenes son los más vulnerables al impacto de la crisis económica, debido a la falta de políticas públicas que les aseguren un mínimo de ingresos. También los individuos con mayor nivel educativo tienen una mayor estabilidad de ingresos, lo que conduce a que se debe gastar más en educación pública. Concluyen que la crisis de la COVID-19 probablemente afecte más a los jóvenes y a muchas familias con hijos pequeños ya vulnerables.

La tercera contribución de Conchita D'Ambrosio y Vincent Vergnat mide a través de una serie de indicadores la pobreza en los países europeos. La definición y medición de la pobreza es una cuestión compleja, que varía con el ti-

empo y entre zonas geográficas. El indicador más utilizado en la UE es la *tasa de riesgo de pobreza* (AROP), siendo el porcentaje de individuos con una renta familiar equivalente que está por debajo del 60% de la renta media equivalente en el país. Esta tasa en la UE en 2018 era del 17,1%. Este indicador monetario debe completarse con indicadores no monetarios como el de la *población con privación material severa*, que indica la proporción de la población que no puede afrontar al menos cuatro de los servicios y bienes considerados esenciales de una lista de nueve. A escala europea, este indicador era del 5,9% en 2018. D'Ambrosio y Vergnat concluyen que, a pesar de que los europeos tienen cada vez más acceso a bienes y servicios que les permiten unas condiciones de vida más adecuadas, el porcentaje de individuos con rentas bajas tiende a incrementarse.

En conclusión, los trabajos presentados en este informe nos indican que, a pesar de los sistemas de protección social de nuestros países, son aún necesarias políticas públicas más amplias y generosas para reducir los efectos del ciclo económico sobre las familias más vulnerables.

Referencias bibliográficas

Aspachs, O.; Durante, R.; Graziano, A.; Mestres, J.; Montalvo, J.G. y Reynal-Querol, M. (2020): "L'impacte de la COVID-19 sobre la desigualtat a Espanya". *Informe Mensual de CaixaBank Research*, 450, 29-40.

Fundación FOESSA (2020): *Distancia social y derecho al cuidado*, Fundación FOESSA, Madrid.

Luis Ayala Cañón
UNED
EQUALITAS

Las posibles consecuencias de la covid-19 sobre la pobreza

Entre los efectos sociales más inmediatos de la COVID-19, uno de los más relevantes es, sin duda, el aumento de las necesidades sociales y, más específicamente, de las situaciones de insuficiencia de los ingresos de los hogares. Aunque todavía no existe información disponible desde el primer trimestre de 2020 en las principales encuestas oficiales, la magnitud del deterioro de la actividad económica y la respuesta conocida de los indicadores de desigualdad y pobreza al aumento del desempleo (Ayala et al., 2017; Bárcena-Martín y Cantó, 2020) permiten anticipar un impacto de gran magnitud. Como han empezado a mostrar algunos estudios, parece inevitable el ensanchamiento de las diferencias de renta entre los hogares (Palomino et al., 2020), debido, principalmente, a una distribución muy desigual de la pérdida de horas trabajadas. Existe también evidencia indirecta creciente del empobrecimiento de grandes capas de la población, al dejar al descubierto este profundo shock la realidad del mercado laboral, con un alto número de trabajadores con contratos de muy corta duración, salarios bajos y un acceso limitado al sistema de prestaciones sociales.

Dada la evolución conocida de la distribución de la renta en el largo plazo, uno de los principales motivos de preocupación respecto a las consecuencias de la pandemia es que el aumento transitorio de la incidencia y la intensidad

Gráfico 1. Evolución del porcentaje de hogares con todos los activos en paro y de los hogares sin ingresos

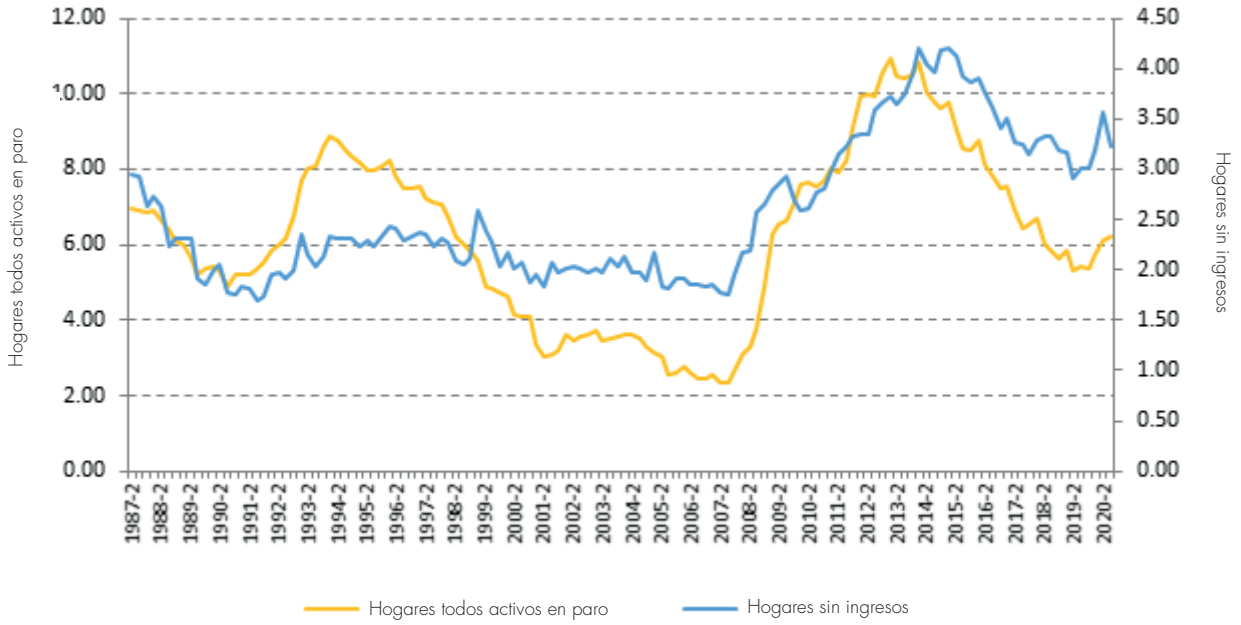

Fuente: Elaboración propia a partir de Encuesta de Población Activa (INE).

de la pobreza tenga efectos duraderos. No es fácil, sin embargo, predecir el posible comportamiento de la pobreza ante cambios en el ciclo económico a través de los indicadores habituales de pobreza relativa, en los que el umbral cambia cuando lo hace la renta. Una posible aproximación que evita esa sensibilidad del umbral a los cambios de ciclo es considerar como referencia el porcentaje de hogares sin ingresos que trimestralmente ofrece la Encuesta de Población Activa y que puede interpretarse como un indicador de pobreza severa. La EPA también permite calcular el porcentaje de hogares en los que todos los activos están en situación de desempleo, que es una de las variables que mejor predice la pobreza monetaria. Tal como puede verse en el Gráfico 1, el porcentaje de hogares sin ingresos aumentó súbitamente en los primeros cien días de la pandemia, que incluyen las dos últimas semanas del primer trimestre de 2020 y el segundo trimestre completo. La recuperación de la actividad en el verano, por el contrario, dio lugar a una rápida caída del volumen de hogares en esta situación, aunque insuficiente para compensar el crecimiento previo.

Esa reducción no se observa en los hogares con todos los activos en paro, cuyo volumen siguió creciendo en el tercer trimestre de 2020, aunque a un ritmo más moderado que en los primeros meses de la pandemia. En la medida en que de la evolución en el largo plazo de esta variable parece inferirse un retardo entre su crecimiento y el de la pobreza severa, cabe esperar que sin una rápida moderación de su tendencia al alza sea difícil esperar descensos de la pobreza. Así parecen confirmarlo los datos de algunas organizaciones sociales a partir de los perfiles y el volumen de hogares demandantes de servicios y prestaciones. Cáritas (2020) publicó en junio un primer informe sobre el impacto de la crisis de la COVID-19 sobre las familias acompañadas por esta organización, que mostraba que el efecto del aumento del desempleo se multiplicó por diez en las familias más vulnerables, con una incidencia muy negativa en las que dependían del empleo informal.

La pandemia ha supuesto, en cualquier caso, un freno en el proceso de reducción de la pobreza cuando todavía no se había cerrado la brecha respecto a los niveles anteriores a la crisis de 2008. Tal como puede apreciarse en el Gráfico 2, en el que se muestra el indicador más habitual de pobreza (relativa), en 2019, cuando ya había transcurrido el mismo número de años de recesión que de recuperación, la tasa de pobreza monetaria era un punto superior a la que había antes de la crisis. El freno en el proceso de reducción de la pobreza tras el aumento de la crisis de 2008 se percibe mejor en el indicador de hogares sin ingresos, que en el trimestre anterior a la pandemia tenía un valor que era todavía superior en más de un 80% al de 2007.

Uno de los riesgos de la pandemia es, por tanto, que el aumento de la pobreza dé origen a formas estructurales de este riesgo. Puede resultar ilustrativa a este respecto la experiencia de recesiones anteriores. Entre 1992 y 1994, la tasa de desempleo pasó del 14,4% al 22,0%, lo que suscitó un rápido incremento del porcentaje de hogares sin ingresos (del 1,7% al 2,3%). Cuando el desempleo empezó

Gráfico 2. Evolución de la tasa de pobreza relativa (umbral: 60% de la mediana de la renta por adulto equivalente)

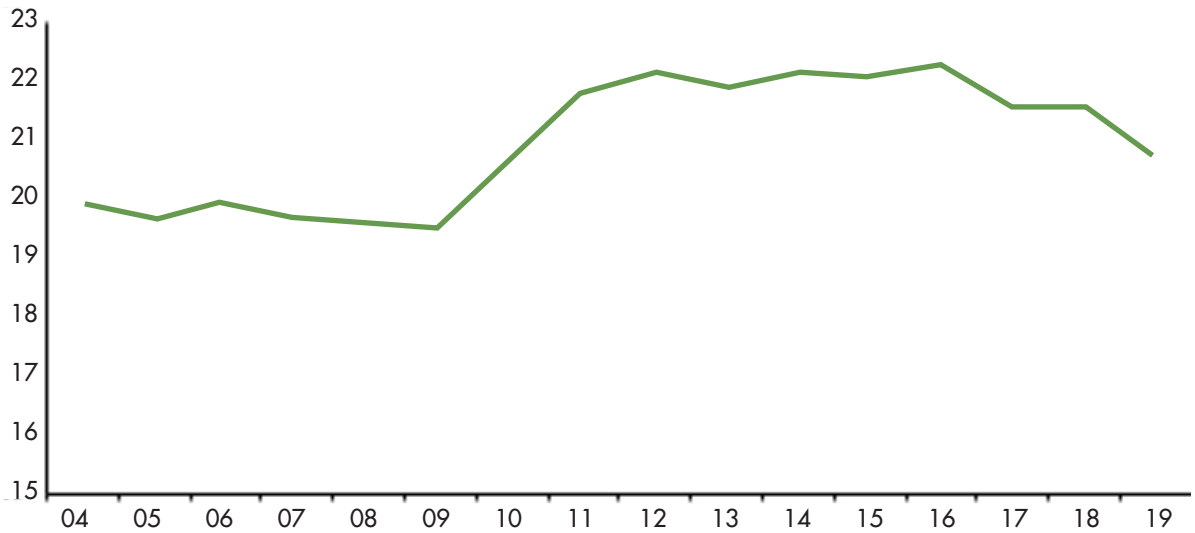

Fuente: Elaboración propia a partir de Encuesta de Condiciones de Vida (INE).

a crecer a finales de 2007, cerrándose un largo proceso de continuado e intenso crecimiento del empleo (la tasa de desempleo descendió desde el citado 22% al 8%), no se habían recuperado los niveles de pobreza severa anteriores a la recesión de 1992-94. El carácter asimétrico de los efectos del ciclo económico sobre la desigualdad y la pobreza, con rápidos crecimientos en las recesiones y descensos mucho más pausados en las expansiones, permite anticipar que para una proporción no desdeñable de la población la salida a esta crisis no va a tener una forma de V.

Hay, además, dos rasgos preocupantes en la evolución de la pobreza, que la pandemia puede exacerbar y que obligan a establecer medidas más ambiciosas para su reducción. Uno es el crecimiento del carácter persistente de la pobreza -estar por debajo del umbral en el año en curso y en al menos dos de los tres años previos- en muchos hogares españoles. En 2019 el problema afectaba a más de un 15% de la población, lo que suponía casi un 40% más que el promedio de la UE-28. Los hogares que viven durante años consecutivos en situaciones de pobreza tienen grandes dificultades para salir de ese estado. Varios estudios muestran que la probabilidad de ser pobre hoy es prácticamente el doble si se ha sido pobre el año anterior (Vaalavuo, 2015). Las consecuencias son más graves que las de la pobreza transitoria, especialmente en el caso de los menores de edad, cuyas posibilidades futuras en cuanto a oportunidades laborales, salarios, relaciones sociales o, incluso, estado de salud, se restringen severamente si se han vivido estas situaciones durante la infancia.

La segunda realidad es que son, precisamente, los hogares con niños los que se han visto más afectados por la pandemia. El citado estudio de Cáritas (2020) recoge que ésta ha supuesto una carga adicional para las familias vulnerables con menores de edad. De la EPA se desprende también que mientras que el porcentaje de hogares sin ingresos aumentó un 20% entre el último trimestre de 2019 y el segundo de 2020, en el caso de los hogares con menores el incremento fue prácticamente el doble. Que el impacto del shock económico de la COVID-19 haya sido especialmente negativo en los hogares con niños resulta preocupante por las citadas consecuencias en el medio y el largo plazo, con el riesgo de que la vivencia de la pobreza en esta etapa temprana y crucial de su desarrollo constituya un elemento limitativo de su bienestar futuro.

Referencias bibliográficas

Ayala, L.; Cantó, O. y Rodríguez, J.G. (2017): "Poverty and the business cycle: The role of intra-household distribution of unemployment". *Journal of Economic Inequality*, 15, 47-73.

Bárcena-Martín, E. y Cantó, O. (2020): "Movilidad de ingresos y bienestar económico". IEB Report 4/2020.

Cáritas (2020): "La crisis de la COVID-19: el primer impacto en las familias acompañadas por Cáritas". *Observatorio de la Realidad Social*, 1, junio 2020.

Palomino, J.C.; Rodríguez, J.G. y Sebastián, R. (2020): "Wage inequality and poverty effects of lockdown and social distancing in Europe". *European Economic Review*, 129, 1-25.

Vaalavuo, M. (2015): "Poverty Dynamics in Europe: From What to Why". Social Europe Working Paper 03/2015, Commisión Europea.

Elena Bárcena
Universidad de Málaga
EQUALITAS

Olga Cantó Sánchez
Universidad de Alcalá
EQUALITAS

Movilidad de ingresos y bienestar económico

La evaluación del impacto de las fluctuaciones económicas en el bienestar de los individuos se suele abordar analizando la evolución de la desigualdad económica y la pobreza monetaria. Este análisis, que es muy relevante, tiene algunas limitaciones porque no permite comprender en profundidad la experiencia individual de pérdida o ganancia de bienestar, ni tampoco identificar bien los itinerarios de entrada y salida de situaciones de necesidad económica.

Un análisis dinámico de los ingresos nos facilita la comprensión de la evolución del bienestar individual y nos permite identificar qué individuos experimentan mayores cambios y qué características demográficas y socioeconómicas tienen. Un detallado análisis microeconómico de carácter longitudinal que vaya más allá de las cifras agregadas de pérdidas o ganancias permite medir la relevancia social que tienen e identificar a los que viven en una persistente inestabilidad. Conocer bien la naturaleza de la movilidad de ingresos es, por tanto, un elemento fundamental a la hora de diseñar mecanismos de actuación pública. A modo de ejemplo, si la incidencia de la pobreza (porcentaje de personas con ingresos por debajo de un determinado umbral) fuese la misma en dos momentos del tiempo, las políticas económicas y sociales para intentar reducirla serían bien distintas dependiendo de su persistencia. Es decir, no haríamos las mismas políticas si los individuos bajo el umbral de pobreza fuesen los mismos (y sus ingresos no hubiesen cambiado) que si toda la población que estaba bajo el umbral de la pobreza el primer año dejase de estarlo en el segundo.

Debido principalmente a la disponibilidad de bases de datos microeconómicas de carácter longitudinal, el estudio de la movilidad de ingresos se ha extendido en los últimos años y tanto Fields (2008) como Jäntti y Jenkins (2015) son dos excelentes revisiones de la literatura más relevante. Un reciente trabajo Bárcena-Martín y Cantó (2018) propone una medida de movilidad direccional que permite identificar a los individuos que experimentan pérdidas y ganancias por separado porque la movilidad agregada, sin distinguir la dirección del movimiento, es difícilmente interpretable en términos de bienestar. Para valorar la conveniencia social de la movilidad resulta crucial tener en cuenta que, en una medida agregada, la experiencia de pérdida de ingresos de un ciudadano no debería compensarse con una ganancia idéntica experimentada por otro.

La evidencia para los Estados Unidos muestra que la prevalencia de pérdidas de ingresos creció significativamente incluso antes de la crisis financiera de 2008 (Dynan et al., 2012; Hacker et al., 2014). En el contexto europeo, Ayala y Sastre (2008), Van Kerm y Pi Alperin (2013) y Cantó y Ruiz (2015) subrayan que en algunos países de la Unión Europea (UE) los ingresos disponibles son particularmente volátiles, y España hasta la primera década de este siglo ha sido uno de ellos. En concreto, Ayala y Sastre (2008) concluyen que la variación en los ingresos laborales son la fuente principal de la movilidad en España, debido a la singularidad de su mercado laboral, mientras que en Alemania, Francia, Italia y Reino Unido, las mayores variaciones de los ingresos se deben principalmente a las rentas de la propiedad.

El estudio de Bárcena-Martín y Moro-Egido (2013) revela que la Gran Recesión tuvo un claro impacto sobre los ingresos familiares en España limitando mucho las posibilidades de prosperar y aumentando las de perder ingresos en relación con años previos. Si bien la limitación de las ganancias de ingresos resultó generalizada, el efecto sobre las pérdidas fue mayor para los individuos con ingresos medios y bajos inicialmente, y luego se extendió al resto de la distribución.

En la recesión de 2008 una gran parte de la población española perdió más del 25% de sus ingresos de un año a otro,

más que en cualquier otro país de la UE en el mismo período. Los efectos de estos cambios se tradujeron posteriormente en el mayor nivel de desigualdad de ingresos del último medio siglo y en un claro empeoramiento de la tasa de riesgo de pobreza monetaria. Los resultados de Bárcena-Martín y Marfil-Cotilla (2017) subrayan que durante la crisis financiera de 2008 los individuos que experimentaron mayores pérdidas fueron los que vivían en hogares con una alta proporción de autónomos y en hogares monoparentales, unipersonales o familias numerosas.

En cualquier caso, un resultado recurrente es que las familias más jóvenes se han mostrado mucho más vulnerables al impacto económico de las crisis desde 2008, experimentando más a menudo pérdidas de ingresos que otros grupos sociales (Aristei y Perugini, 2015; Bárcena-Martín y Moro-Egido, 2013). Estas pérdidas suelen estar ligadas a las crecientes dificultades que tienen para acceder a puestos de trabajo estables y con protección laboral y a la falta de políticas públicas que les aseguren un mínimo de ingresos. Otro resultado clave es que los individuos con un mayor nivel educativo disfrutan de una mayor estabilidad de ingresos. Por tanto, resulta esencial desarrollar políticas que promuevan la inclusión educativa que permita integrar socialmente a los menores de origen social bajo, pues los hijos de familias con mayores recursos afrontan mejor los reveses económicos. Para ello, es imprescindible mejorar nuestro sistema de aseguramiento ante los cambios de ciclo económico y gastar más y mejor en la educación pública. Estas reformas permitirán combatir la dualidad del mercado laboral y la proliferación de los bajos salarios entre jóvenes de entornos humildes.

Tal y como indica Ayala (2020), el profundo shock de la pandemia ha provocado un aumento en el porcentaje de hogares sin ingresos, afectando con especial incidencia a los jóvenes que tienen contratos de muy corta duración y salarios bajos. Dada la importante pérdida de empleos y el elevado número de trabajadores afectados por un Expediente de Regulación de Empleo (ERTEs) que ha generado la crisis de la COVID-19, es muy probable que, de nuevo, sean los jóvenes, y con ellos muchas familias con menores a su cargo, ya muy vulnerables, los que estén sufriendo mayores pérdidas de ingresos y engrosando las filas de la pobreza. Unas redes más amplias y generosas de protección social para las familias son esenciales para reducir los efectos adversos del ciclo económico minimizando su impacto sobre las capas más vulnerables de la población.

Referencias bibliográficas

Aristei, D. y Perugini, C. (2015): "The Drivers of Income Mobility in Europe". *Economic Systems*, 39(2), 197-224.

Ayala, L. (2020): "Las posibles consecuencias de la COVID-19 sobre la pobreza". IEB Report 4/2020.

Ayala, L. y Sastre, M. (2008): "The structure of income mobility: empirical evidence from five UE countries". *Empirical Economics*, 35, 451-473.

Ayala, L.; Cantó O. y Rodríguez, J.G. (2017): "Poverty and the business cycle: The role of intra-household distribution of unemployment". *Journal of Economic Inequality*, 15, 47-73.

Bárcena-Martín, E. y Cantó, O. (2018): "A simple subgroup decomposable measure of downward (and upward) income mobility". ECINEQ WP 2018-472.

Bárcena-Martín, E. y Marfil-Cotilla, M. (2017): "Movilidad de la renta en España: 2009-2013". Mimeo, Universidad de Málaga.

Bárcena-Martín, E. y Moro-Egido, A.I. (2013): "Movilidad de los ingresos en España: el efecto de la crisis". *Papeles de Economía Española*, 135, 201-216.

Cantó, O. y Ruiz, D. (2015): "The Contribution of Income Mobility to Economic Insecurity in the US and Spain during the Great Recession", en: Garner, T.I. y Short, K.S. (Eds.), *Measurement of Poverty, Deprivation, and Economic Mobility* (Research on Economic Inequality, Volumen 23). Emerald Group Publishing Limited,109-152.

Dynan, K.; Elmendorf, D. y Sichel, D. (2012): "The evolution of household income volatility". *The B.E. Journal of Economic Analysis and Policy*, 12(2), 1935-1682.

Fields, G. (2008): "Income mobility", The New Palgrave Dictionary of Economics, McMillan Publishers, New York.

Hacker, J.; Huber, G.; Nichols, A.; Rehm, P.; Schlesinger, M.; Valletta, R. y Craig, S. (2014): "The economic security index: a new measure for research and policy analysis". *The Review of Income and Wealth*, 60 (supplement issue), S5-S32.

Jäntti, M. y Jenkins, S.P. (2015): "Income mobility", en: Atkinson, A.B. y Bourguignon, F. (Eds.), *Handbook of Income Distribution*, Volumen 2. North Holland Publishing Co., 807-935.

Van Kerm, P. y Pi Alperin, M. N. (2013): "Inequality, growth and mobility: The intertemporal distribution of income in European countries 2003-2007". *Economic Modelling*, 35(C), 931-939.

Conchita D'Ambrosio
Université du Luxembourg

Vincent Vergnat
Université du Luxembourg
Luxembourg Institute of Socio-Economic Research (LISER)

La pobreza en Europa: un fenómeno difícil de medir

Para obtener una visión general de la pobreza en Europa, hay que definirla claramente y medirla de forma apropiada. Definir y medir la pobreza es importante por diferentes motivos, porque facilita la detección de la población pobre, la comprensión de la magnitud de la pobreza y la segmentación y la evaluación adecuadas de las políticas en contra de la pobreza (Comisión Económica de las Naciones Unidas para Europa, 2017); pero definir y medir la pobreza es una cuestión compleja que varía en el tiempo y entre zonas geográficas.

En 1975 el Consejo Europeo definió la pobreza como "los individuos o las familias con tan pocos recursos que quedan excluidos del estilo de vida considerado mínimamente aceptable del estado miembro en que residen". [1]

El indicador de pobreza más utilizado en la UE es de carácter monetario y se basa en la comparación entre la renta equivalente de un hogar y la de otros hogares; por lo tanto, se trata de un indicador relativo que depende de las comparaciones con los demás. La renta equivalente se obtiene de la división de los ingresos disponibles de un hogar (esto es, los ingresos una vez restados los impuestos e incluidas las transferencias) por una cifra que se obtiene a partir de una escala de equivalencia que tiene en cuenta las economías de escala del hogar.[2] El indicador europeo de pobreza, la tasa de riesgo de pobreza (AROP), es el porcentaje de individuos con una renta familiar equivalente que está por debajo del 60% de la renta mediana equivalente del país: este umbral también se le denomina la línea de pobreza. En consecuencia, la línea de pobreza varía de un país a otro. Según esta definición, la línea de pobreza en la Unión Europea en 2018 fue del 17,1%.

Muchos investigadores, como Townsend (1979) y Sen (1992), han destacado que el bienestar de un individuo —y, por tanto, la desigualdad y la pobreza en una población— depende de muchas dimensiones de la vida humana, como la vivienda, la educación y la esperanza de vida, y que la renta solo es una de estas dimensiones. Estudiar la pobreza a partir de indicadores monetarios y relativos genera descripciones parciales que se pueden completar con indicadores no monetarios (Atkinson et al., 2004; Nolan y Whelan, 2010). Ser pobre no solo significa tener menos ingresos que otras personas del país, sino también no poder permitirse bienes y servicios esenciales. En consecuencia, los indicadores no monetarios pueden captar mejor la naturaleza multidimensional de la pobreza y reflejar mejor determinados aspectos de las condiciones de vida. En la UE, a la hora de evaluar la pobreza, también se tienen en cuenta indicadores no monetarios y absolutos para complementar el indicador monetario descrito más arriba. Uno de estos indicadores es la tasa de privación material (severa), que indica el porcentaje de población que no puede permitirse al menos (cuatro) tres ítems de los nueve que hay en la lista siguiente (Social Protection Committee - Indicators Sub-Group, 2015):

1. pagar los recibos de la vivienda o de los suministros;
2. mantener la vivienda a una temperatura adecuada;
3. afrontar gastos imprevistos;
4. hacer una comida de carne o pescado (o el equivalente vegetariano) al menos cada dos días;
5. ir de vacaciones al menos una semana al año, o que no se lo pueda permitir (en caso de que lo quisiera);

[1] Council Decision of 22 July 1975 concerning a programme of pilot schemes and studies to combat poverty (75/458/EEC). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31975D0458&from=ENa

[2] La escala de equivalencia que utiliza Eurostat es la escala de equivalencia de la OCDE modificada. Esta escala atribuye un valor igual a 1 al primer adulto; un valor de 0,5 a cada adulto adicional (de 14 años o mayor) Y UN VALOR DE 0,3 a cada menor (de menos de 14 años).

6. un coche;
7. una lavadora;
8. una televisión en color, y
9. un teléfono.

Según este indicador, el 5,9% de la población europea presenta privaciones materiales severas.

El gráfico 1 compara la tasa de riesgo de pobreza y la tasa de privación material severa en la UE-28 en 2018. Se puede observar que los dos indicadores generan radiografías diferentes de la pobreza, por lo que ambos son necesarios para comprender mejor el alcance de la pobreza en Europa (véase Fusco et al., 2010; Serafino y Tolkin, 2017, entre otros). La tasa de riesgo de pobreza oscila del 9,6% en la República Checa hasta el 22% en Lituania, Letonia y Rumanía; pero estos tres países no son necesariamente los que registran la tasa de privación material más elevada, los cuales son Rumanía, Grecia y Bulgaria (con valores superiores al 15%). En algunas ocasiones la diferencia entre ambas tasas es considerable, como en el caso de Estonia (con una tasa de privación material severa de 18 pp por debajo de la tasa de riesgo de pobreza); mientras que en otros la diferencia es muy pequeña, como en Bulgaria y Grecia (donde solo está 2 pp por debajo).

En 2018 en Luxemburgo y Bélgica más del 70% de la población con privación material severa también presentaba riesgo de pobreza, mientras que su homólogo en Finlandia y Chipre solo se situaba alrededor del 40%. Esto se puede explicar, por ejemplo, debido a que la pobreza económica refleja los ingresos ordinarios, pero las familias pueden haber ahorrado o invertido dinero en la compra de bienes duraderos, con lo cual pueden disfrutar de un nivel de vida material decente, aunque tengan pocos ingresos. Por el contrario, algunas familias pueden disponer de ingresos que superen la línea de la pobreza, pero no se pueden permitir satisfacer todas las necesidades del hogar. En total, en Luxemburgo, Finlandia, los Países Bajos y Suecia aproximadamente un 1% de la población se encuentra en riesgo de pobreza y al mismo tiempo en privación material severa; en cambio, su homólogo en Rumania y Bulgaria es del 9,1% y del 11,2%, respectivamente. En cuanto a la UE-28, el 3,2% de la población se encuentra en riesgo de pobreza y al mismo tiempo en privación material severa.

En consecuencia, ambas tasas son importantes para medir la pobreza y su evolución a lo largo del tiempo (gráfico 2). Durante el periodo 2005-2018, la pobreza aumentó un 3% en Europa, mientras que la privación material severa disminuyó un 45%. Existe bastante heterogeneidad entre los países: por un lado, durante este periodo se ha registrado

Gráfico 1. La *tasa de riesgo de pobreza* y la *tasa de privación material* severa en Europa en 2018

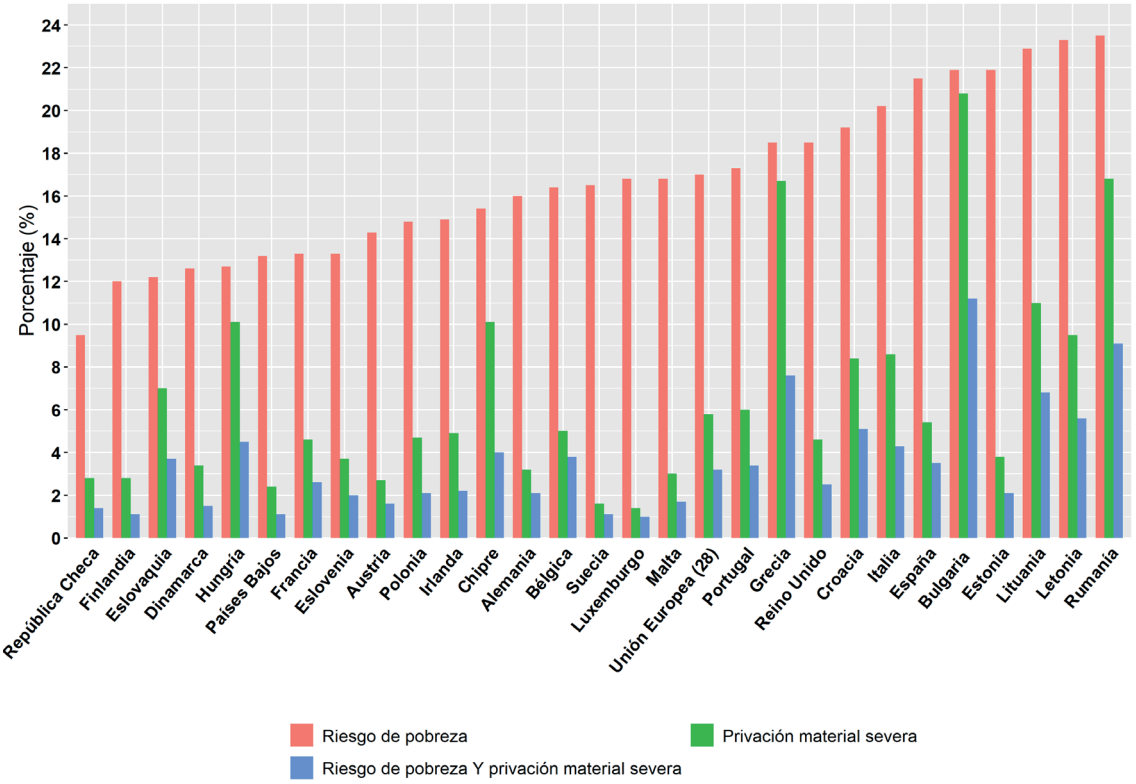

Fuente: Eurostat.

un aumento notable de la tasa de pobreza en Suecia (73%) y una caída fuerte en Polonia e Irlanda (de entre el 24% y el 28%); y por otro lado, la tasa de privación material también disminuyó fuertemente en Polonia (86%), pero ha incrementado en Grecia y España (aproximadamente un 30%, aunque esta cifra ha vuelto a bajar desde 2014 en España y desde 2016 en Grecia).

Estos dos indicadores reflejan los porcentajes de la población pobre, pero no aportan información sobre la intensidad del fenómeno, es decir, sobre cuán pobres son los pobres. Con este objetivo, el Eurostat también utiliza la brecha de pobreza y el grado de intensidad de la privación material. La brecha mide la distancia entre la línea de pobreza y la renta mediana disponible equivalente de la población pobre, y su valor cuanto más se aproxima al 100, más intensa es la pobreza económica. En 2018 en la UE-28 se registró una brecha de pobreza del 24,3% (que oscilaba entre el 14,2% en Finlandia y el 35,2% en Rumanía). Por otro lado, el grado de intensidad mide la media de ítems que faltan en los hogares (de entre los nueve que fueron utilizados para diseñar la tasa de privación material antes mencionada) de la población que se encuentra en situación de privación material. La intensidad de la privación era de 3,7% en 2018 en la UE-28 (con valores que van del 3,4% en Chipre hasta el 4,3% en Bulgaria).

Debido a su naturaleza multidimensional, medir la pobreza es una tarea difícil que no solo debe tener en cuenta indicadores monetarios sino también otros aspectos de las condiciones de vida. Por lo tanto, a menudo hay que emplear diferentes indicadores para obtener una radiografía más exhaustiva del fenómeno y poder explicar mejor qué hay tras la palabra "pobreza", lo que hemos ilustrado basándonos en dos indicadores, pero hacen falta más para obtener una visión más completa. Asimismo, hemos constatado que, aunque los europeos tengamos cada vez mayor acceso a bienes y servicios que nos permiten unas condiciones de vida más adecuadas, tiende a incrementarse el porcentaje de individuos con pocos ingresos en comparación con otros del mismo país. Estos resultados no son contradictorios, pero ilustran diferentes caras de la misma moneda y plantean nuevos interrogantes. Por ejemplo, ¿los hogares que superan una situación de privación material tienen acceso a bienes y servicios de la misma calidad que los demás hogares?

Gráfico 2. Evolución de la *tasa de riesgo de pobreza* y la *tasa de privación material* severa en Europa durante el periodo 2005-2018

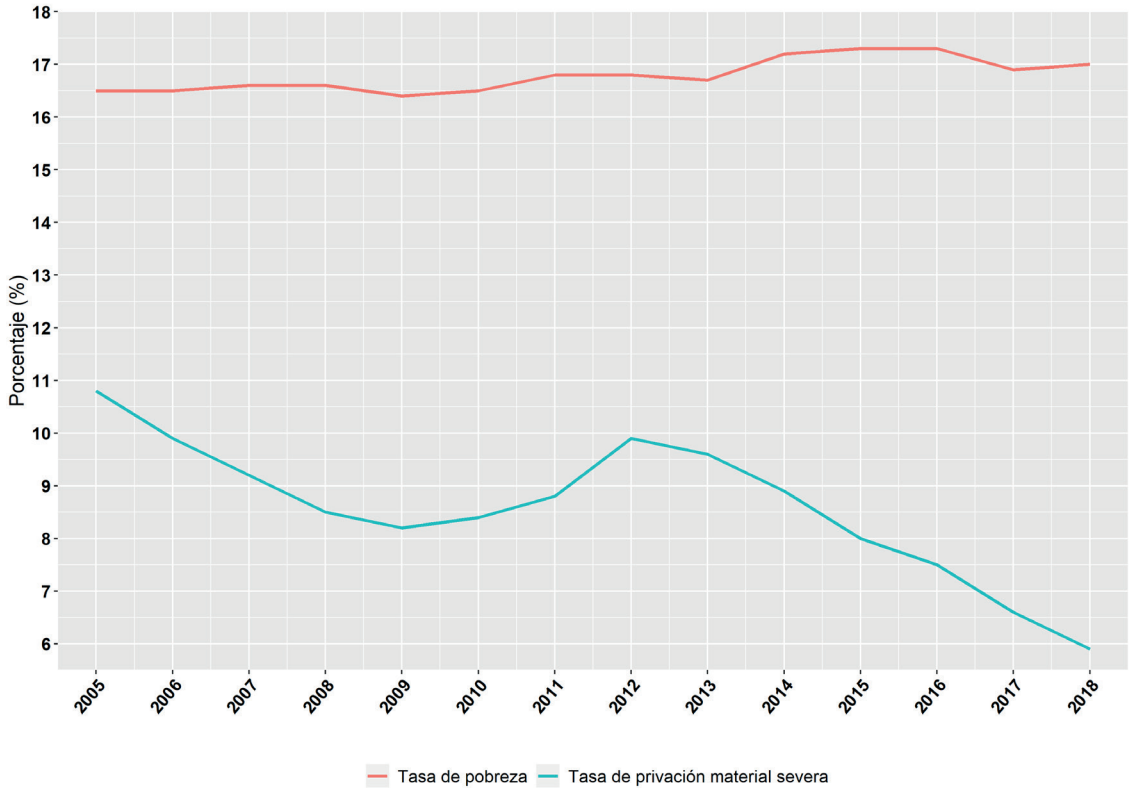

Fuente: Eurostat.

Referencias bibliográficas

Atkinson, A.B.; Marlier, E. y Nolan, B. (2004): "Indicators and Targets for Social Inclusion in the European Union". JCMS: Journal of Common Market Studies, 42, 47-75.

Comisión Económica de las Naciones Unidas para Europa (2017): Guide on Poverty Measurement. Publicaciones de las Naciones Unidas.

Fusco A.; Guio A-C y Marlier, E. (2010): "Characterising the income poor and the materially deprived in European countries", en: Atkinson, A. y Marlier, E. (Eds.), Income and living conditions in Europe. Luxemburgo: Oficina de las Publicaciones Oficiales de la Unión Europea, 307-328.

Serafino, P. y Tonkin, R. (2017): "Comparing poverty estimates using income, expenditure and material deprivation", en: Atkinson, A.; Guio, A-C. y Marlier E. (Eds.), Monitoring social inclusion in Europe. Luxemburgo: Oficina de las Publicaciones Oficiales de la Unión Europea, 241-258.

Nolan, B. y Whelan C.T. (2010): "Using Non-Monetary Indicators to Analyze Poverty and Social Exclusion: Lessons from Europe". Journal of Policy Analysis and Management, 29(2), 305-325.

Sen, A. (1992): Inequality Re-examined. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Social Protection Committee – Indicators Sub-Group (2015): Portfolio of EU social indicators for the monitoring of progress towards the EU objectives for social protection and social inclusion: 2015 update. Luxemburgo: Oficina de las Publicaciones Oficiales de la Unión Europea.

Townsend, P. (1979): *Poverty in the United Kingdom*. Penguin, Harmondsworth.

Ayala Cañón, Luis

Luis Ayala Cañón es licenciado y doctor en Ciencias Económicas y Empresariales por la Universidad Complutense de Madrid. Es Catedrático de Economía en la UNED. Ha sido Subdirector General del Instituto de Estudios Fiscales. Es miembro fundador del grupo EQUALITAS (Economics of Inequality and Poverty Analysis). Su labor investigadora se ha centrado en el estudio de la distribución de la renta, la política social y el mercado de trabajo. Es autor de varios libros y artículos en revistas nacionales e internacionales.

Bárcena, Elena

Elena Bárcena es catedrática del Departamento de Economía Aplicada (Estadística y Econometría) de la Universidad de Málaga y miembro de EQUALITAS. Es licenciada (Segundo Premio Nacional) y doctora (Premio del Instituto de Estudios Fiscales) en Ciencias Económicas y Empresariales por la Universidad de Málaga y cursó el Máster en Econometría y Economía Matemática en la London School of Economics. Sus líneas de investigación se centran en la medición y análisis de la desigualdad económica, privación y pobreza, movilidad de ingresos, infancia, políticas públicas y bienestar social. Los resultados obtenidos han dado lugar a numerosas publicaciones, incluidos algunos libros y capítulos en prestigiosas editoriales y una serie de artículos en revistas de impacto como *Socio-Economic Review*, *Economics and Human Biology*, *Fuzzy Sets and Systems*, *Journal of Social Policy*, *Review of Income and Wealth*, *Journal of Economic Inequality*, *Review of Economics of the Household*, *Social Indicators Research*, *Social Choice and Welfare*, etc. Es tesorera de la Society for Economic Inequality y editora asociada de la revista Hacienda Pública Española.

Bosch, Núria

Núria Bosch es actualmente catedrática de Economía Pública en la Universitat de Barcelona y licenciada y doctora en Ciencias Económicas y Empresariales por dicha universidad. Es también investigadora y miembro del Consejo de Gobierno del Instituto de Economía de Barcelona (IEB). Está especializada en temas de federalismo fiscal, hacienda autonómica y local, balanzas fiscales y análisis de eficiencia en el sector público. Ha publicado artículos en revistas especializadas nacionales e internacionales como *Environment and Planning C: Government and Policy*, *International Tax and Public Finance*, *Local Government Studies*, *Public Finance*, *Public Finance Review*, *Hacienda Pública Española/Review of Public Economics* y *Revista de Economía Aplicada*, entre otras.

Cantó Sánchez, Olga

Olga Cantó Sánchez es catedrática de Fundamentos del Análisis Económico en la Universidad de Alcalá y miembro de EQUALITAS y WEIPO y colabora externa de ECOSOT. Es Doctora en Economía por el Instituto Universitario Europeo de Florencia. Ha sido profesora de Economía Pública en la Universidad de Vigo y jefe de estudios de investigación del Instituto de Estudios Fiscales. Sus principales líneas de investigación se centran en la medición del bienestar, la dinámica de rentas, la desigualdad y la pobreza en países ricos, la transmisión intergeneracional de oportunidades y los efectos redistributivos de las políticas públicas. Sus trabajos se han publicado en revistas tanto nacionales como internacionales de reconocido prestigio como *Economic Systems*, *Review of Income and Wealth*, *Journal of Economic Inequality*, *Feminist Economics* o *Review of Economics of the Household* y también en multitud de informes y capítulos de libro en prestigiosas editoriales como Oxford y Cambridge University Press, Edward Elgar o Ashgate. Recientemente ha participado como autora de un capítulo en el *Handbook of Research in Economic and Social Wellbeing* y desde 2017 es editora asociada de *Applied Economics Analysis*.

D'Ambrosio, Conchita

Conchita D'Ambrosio es catedrática de Economía de la Université du Luxembourg y ha recibido la cátedra FNR PEARL. Es economista y doctora por la New York University (2000). Sus líneas de investigación giran en torno al estudio del bienestar individual y social, sus factores y la propuesta de varios indicadores que puedan radiografiar sus aspectos. Antes de entrar en la Université du Luxembourg en 2013, trabajó de profesora titular en la Università di Milano-Bicocca. Ha publicado en diversas revistas como *Economica*, *Economics Letters*, *International Economic Review*, *Review of Economics and Statistics*, *Social Choice and Welfare*, *Review of Income and Wealth* y la *Journal of Economic Theory*. Ha sido miembro del Consejo de Redacción de la *Review of Income and Wealth* desde 2001 y directora de la misma revista desde 2007. En 2013 entró a formar parte del Consejo de Redacción de la *Journal of Economic Inequality*. Es editora del manual *Handbook of Research on Economic and Social Well-Being*, publicado por Edward Elgar en 2018.

Vergnat, Vincent

Vincent Vergnat es doctor en Economía por la Université de Strasbourg y desde el 2018 es investigador postdoctoral en el grupo de investigación sobre bienestar económico y social de la Université du Luxembourg y en el Luxembourg Institute of Socio-Economic Research (LISER). Muy interesado en la multidisciplinariedad, sus líneas de investigación se centran en la pobreza, la desigualdad y la oferta de mano de obra y, en particular, en las consecuencias que tienen los sistemas de beneficios fiscales en las condiciones de vida y en la oferta de mano de obra familiar. Tiene especial interés en las experiencias vitales que caracterizan la transición hacia la etapa adulta. Su investigación se basa sobre todo en datos empíricos (datos administrativos y de encuestas) y en técnicas econométricas y de microsimulación. Participa en varios proyectos europeos y también en análisis llevados a cabo por instituciones de ámbito nacional. Recientemente se ha convertido en miembro del proyecto multidisciplinar *Working, Yet Poor*, que aborda el fenómeno de la pobreza de la población ocupada en Europa. Ha publicado artículos en revistas científicas internacionales y del dominio francófono (*Review of Economics of the Household, Economie et Statistique/Economics and Statistics* y *Revue Économique*).

IEB Report 4/2020

La pobresa a Espanya i Europa. Efectes de la COVID-19

L'Institut d'Economia de Barcelona (IEB) és un centre de recerca en Economia que té com a objectius fomentar i divulgar la recerca en economia, així com contribuir al debat i a la presa de les decisions de política econòmica.

La recerca dels seus membres se centra principalment a les àrees del federalisme fiscal; l'economia urbana; l'economia de les infraestructures i el transport; l'anàlisi de sistemes impositius; les polítiques públiques; i la sostenibilitat energètica.

Creat en 2001 en el si de la Universitat de Barcelona i reconegut per la Generalitat de Catalunya, l'IEB va rebre un important impuls en 2008 amb la constitució de la Fundació IEB (en la qual hi col·laboren Abertis, la Caixa, Naturgy Energy, Saba, l'Ajuntament de Barcelona, l'Àrea Metropolitana de Barcelona, la Universitat de Barcelona, la Universitat Autònoma de Barcelona, la Diputació de Barcelona, Agbar i Cuatrecasas). També acull la Càtedra de Sostenibilitat Energètica de la UB (finançada per la Fundació per a la Sostenibilitat Energètica i Ambiental) i la Càtedra UB en Economia Urbana Ciutat de Barcelona.

A més de realitzar activitats relacionades amb la recerca acadèmica, l'IEB pretén donar a conèixer i difondre la recerca realitzada mitjançant l'organització de simposis i jornades, així com de diverses publicacions entre les quals cal destacar cada any l'Informe IEB sobre Federalisme Fiscal i Finances Públiques. L'IEB Report que el lector té a les seves mans, forma part d'aquest informe, si bé amb una periodicitat major i un contingut més àgil per poder adaptar-se millor a la canviant actualitat.

Les opinions expressades en l'Informe no reflecteixen les opinions de l'IEB.

Més informació *www.ieb.ub.edu*

Núria Bosch
Institut d'Economia de Barcelona (IEB)
Universitat de Barcelona

La pobresa a Espanya i Europa. Efectes de la COVID-19

Malauradament enmig dels països més desenvolupats, els països que tenen un estat del benestar més consolidat, es poden trobar bosses de pobresa, desigualtat i exclusió social. Aquest IEB Report pretén analitzar la situació actual de la pobresa a Espanya i Europa. Si bé les diferències entre països són notables, la pobresa és una plaga que afecta tots ells.

Per altra banda, moltes societats no s'havien recuperat encara de la crisi del 2008 quan la pandèmia de la COVID-19 ha tornat a incidir negativament sobre la pobresa i la desigualtat. L'Informe FOESSA 2020 alerta que la pandèmia ha anul·lat en només uns mesos l'efecte de la recuperació i s'ha tornat a les xifres del pitjor moment de l'última crisi. Segons l'Informe avui tres de cada deu persones en exclusió greu els manca qualsevol mena d'ingrés.

Amb tot, cal destacar el paper que juguen en la lluita contra la pobresa els sistemes de protecció social actuals. Com afirmen Aspachs et al. (2020), "els sistemes de protecció social del passat no tenen res a veure amb els mecanismes que proveeix l'estat del benestar modern". Cal tenir en compte la contundent resposta en termes de polítiques públiques que es du a terme per pal·liar la pobresa i la desigualtat. Així, Aspachs et al. (2020) constaten que a Espanya entre els mesos de febrer i abril del 2020, i abans de tenir en compte les transferències del sector públic, el percentatge de persones sense ingressos va augmentar en 15 punts percentuals. En canvi, una vegada es tenen en compte les transferències públiques el percentatge de persones sense ingressos es va incrementar en només 7 punts percentuals.

Així doncs, i pel que fa a aquest IEB Report, en primer lloc analitza els efectes de la COVID-19 sobre la pobresa a Espanya. En segon lloc, examina com la mobilitat d'ingressos afecta el benestar econòmic, fent referència també al cas espanyol. Finalment, la tercera contribució descriu els indicadors més utilitzats per mesurar la pobresa i la desigualtat, així com als seus resultats als països europeus.

La primera contribució correspon a Luis Ayala. Constata que el percentatge de llars sense ingressos va augmentar sobtadament els primers cent dies de la pandèmia. També assenyala que la pandèmia ha suposat un fre al procés de reducció de la pobresa quan encara no s'havia tancat el gap respecte als nivells anteriors a la crisi del 2008. El principal perill de la incidència de la pandèmia sobre la pobresa és que doni origen a formes estructurals de risc, és a dir, de pobresa duradora, la qual cosa permet avançar que la sortida de la crisi no tindrà forma de V.

La contribució d'Elena Bárcena-Martín i Olga Cantó, mitjançant una anàlisi dinàmica dels ingressos de les famílies, identifica els individus que experimenten majors canvis i quines característiques demogràfiques i socioeconòmiques tenen. Els individus més joves són els més vulnerables a l'impacte de la crisi econòmica, a causa de la falta de polítiques públiques que els hi assegurin un mínim d'ingressos. També els individus amb major nivell educatiu tenen una major estabilitat d'ingressos, la qual cosa condueix a què s'ha de gastar més en educació pública. Conclouen que la crisi de la COVID-19 probablement afecta més als joves i a moltes famílies amb fills petits ja vulnerables.

La tercera contribució de Conchita D'Ambrosio i Vincent Vergnat mesura a través d'una sèrie d'indicadors la pobresa als països europeus. La definició i mesurament de la pobresa és una qüestió complexa, que varia amb el temps i entre àrees geogràfiques. L'indicador més utilitzat a la UE

és la *taxa de risc de pobresa (AROP)*, essent el percentatge d'individus amb una renda familiar equivalent que està per sota el 60% de la renda mitjana equivalent en el país. Aquesta taxa a la UE el 2018 era del 17,1%. Aquest indicador monetari s'ha de completar amb indicadors no monetaris com el de la *població amb privació material severa*, que indica la proporció de la població que no pot afrontar almenys quatre dels serveis i béns considerats essencials d'una llista de nou. A escala europea, aquest indicador era del 5,9% el 2018. D'Ambrosio i Vergnat concluen que, malgrat que els europeus cada vegada més tenen accés a béns i serveis que els permet unes condicions de vida més adequades, el percentatge d'individus amb rendes baixes tendeix a incrementar-se.

En conclusió, els treballs presentats en aquest informe ens indiquen que, malgrat els sistemes de protecció social dels nostres països, són encara necessàries polítiques públiques més amplies i generoses per reduir els efectes del cicle econòmic sobre les famílies més vulnerables.

Referències bibliogràfiques

Aspachs, O.; Durante, R.; Graziano, A.; Mestres, J.; Montalvo, J.G. i Reynal-Querol, M. (2020): "L'impacte de la COVID-19 sobre la desigualtat a Espanya", *Informe Mensual de CaixaBank Research*, 450, 29-40.

Fundación FOESSA (2020): *Distancia social y derecho al cuidado*, Fundación FOESSA, Madrid.

Luis Ayala Cañón
UNED
EQUALITAS

Les possibles conseqüències de la covid-19 sobre la pobresa

Entre les conseqüències socials més immediates de la COVID-19, una de les més rellevants és, sens dubte, l'augment de les necessitats socials i, més específicament, de les situacions d'insuficiència d'ingressos a les llars. Tot i que a les principals enquestes oficials encara no hi ha informació disponible des del primer trimestre del 2020, la magnitud del deteriorament de l'activitat econòmica i la resposta coneguda dels indicadors de desigualtat i pobresa davant l'augment de l'atur (Ayala et al., 2017; Bárcena-Martín i Cantó, 2020) permeten anticipar un impacte de gran magnitud. Tal com han començat a mostrar alguns estudis, sembla inevitable l'eixamplament de les diferències de renda entre les llars (Palomino et al., 2020), a causa, principalment, d'una distribució molt desigual de la pèrdua d'hores treballades. També hi ha evidència indirecta creixent de l'empobriment de grans capes de la població, en deixar al descobert aquest profund xoc la realitat del mercat laboral, amb un alt nombre de treballadors amb contractes de durada molt curta, salaris baixos i un accés limitat al sistema de prestacions socials.

Atesa l'evolució coneguda de la distribució de la renda en el llarg termini, un dels principals motius de preocupació respecte a les conseqüències de la pandèmia és que

Gràfic 1. Evolució del percentatge de llars amb tots els actius en atur i de les llars sense ingressos

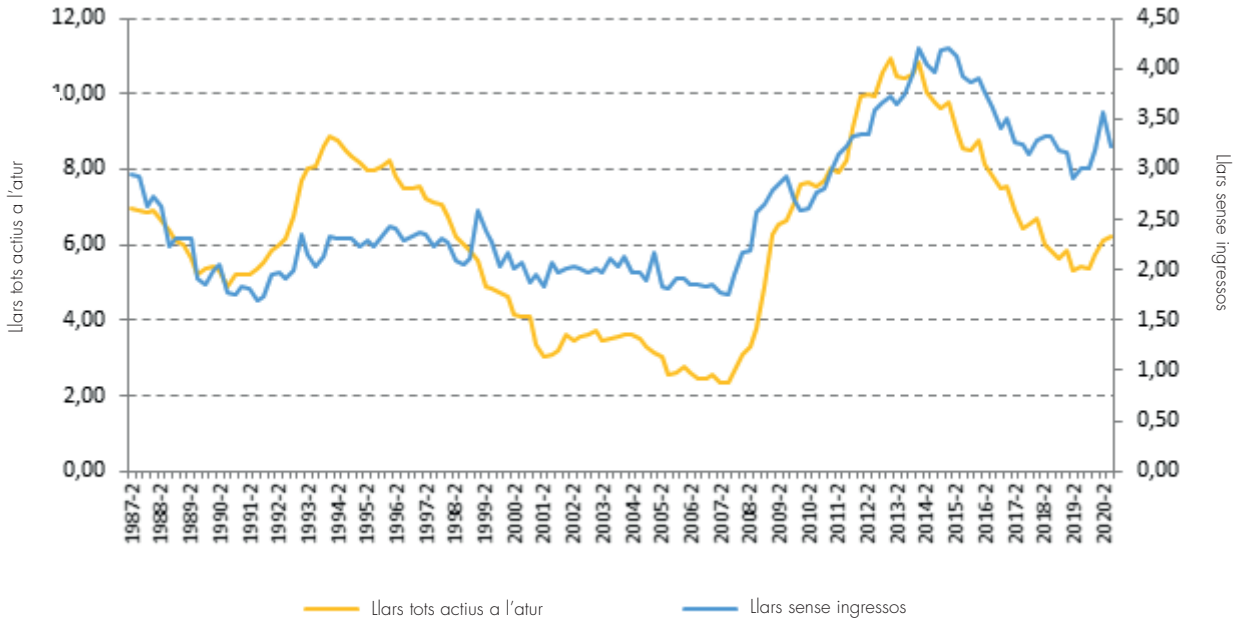

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Encuesta de Población Activa (INE).

l'augment transitori de la incidència i la intensitat de la pobresa tingui efectes duradors. No obstant això, no és fàcil preveure el possible comportament de la pobresa davant dels canvis en el cicle econòmic a través dels indicadors habituals de pobresa relativa, en què el llindar canvia quan ho fa la renda. Una possible aproximació que evita aquesta sensibilitat del llindar als canvis de cicle és considerar com a referència el percentatge de llars sense ingressos que trimestralment ofereix l'*Enquesta de Població Activa* (EPA) i que es pot interpretar com un indicador de pobresa severa. L'EPA també permet calcular el percentatge de llars en què tots els actius es troben a l'atur, que és una de les variables que millor preveu la pobresa monetària. Tal com es pot veure en el gràfic 1, el percentatge de llars sense ingressos va augmentar de cop en els primers cent dies de la pandèmia, que inclouen les dues últimes setmanes del primer trimestre del 2020 i el segon trimestre complet. La recuperació de l'activitat a l'estiu, per contra, va donar lloc a una ràpida caiguda del volum de llars en aquesta situació, tot i que insuficient per compensar el creixement previ.

Aquesta reducció no s'observa en les llars amb tots els actius a l'atur, el volum de les quals va continuar creixent en el tercer trimestre del 2020, tot i que a un ritme més moderat que en els primers mesos de la pandèmia. En la mesura que de l'evolució en el llarg termini d'aquesta variable sembla inferir-se un alentiment entre el seu creixement i el de la pobresa severa, pertoca esperar que sense una ràpida moderació de la seva tendència a l'alça serà difícil registrar descensos de la pobresa. Així semblen confirmar-ho les dades d'algunes organitzacions socials a partir dels perfils i el volum de llars demandants de serveis i prestacions. Càritas (2020) va publicar al juny un primer informe de l'impacte de la crisi de la COVID-19 sobre les famílies acompanyades per aquesta organització, que mostrava que l'efecte de l'augment de l'atur es va multiplicar per deu en les famílies més vulnerables, amb una incidència molt negativa en les que depenien de l'ocupació informal.

La pandèmia ha suposat, en qualsevol cas, un fre en el procés de reducció de la pobresa quan encara no s'havia tancat la bretxa respecte als nivells anteriors a la crisi de 2008. Tal com es pot apreciar en el gràfic 2, en el qual es mostra l'indicador més habitual de pobresa (relativa), el 2019, quan ja havia transcorregut el mateix nombre d'anys de recessió que de recuperació, la taxa de pobresa monetària era un punt superior a la que hi havia abans de la crisi. El fre en el procés de reducció de la pobresa després de l'augment de la crisi de 2008 es percep millor en l'indicador de llars sense ingressos, el qual en el trimestre anterior a la pandèmia tenia un valor que encara era superior en més d'un 80% al de 2007.

Un dels riscos de la pandèmia és, per tant, que l'augment de la pobresa doni peu a formes estructurals d'aquest risc. Pot resultar il·lustrativa l'experiència de recessions anteriors.

Gràfic 2. Evolució de la taxa de pobresa relativa (llindar: 60% de la mediana de la renda per adult equivalent)

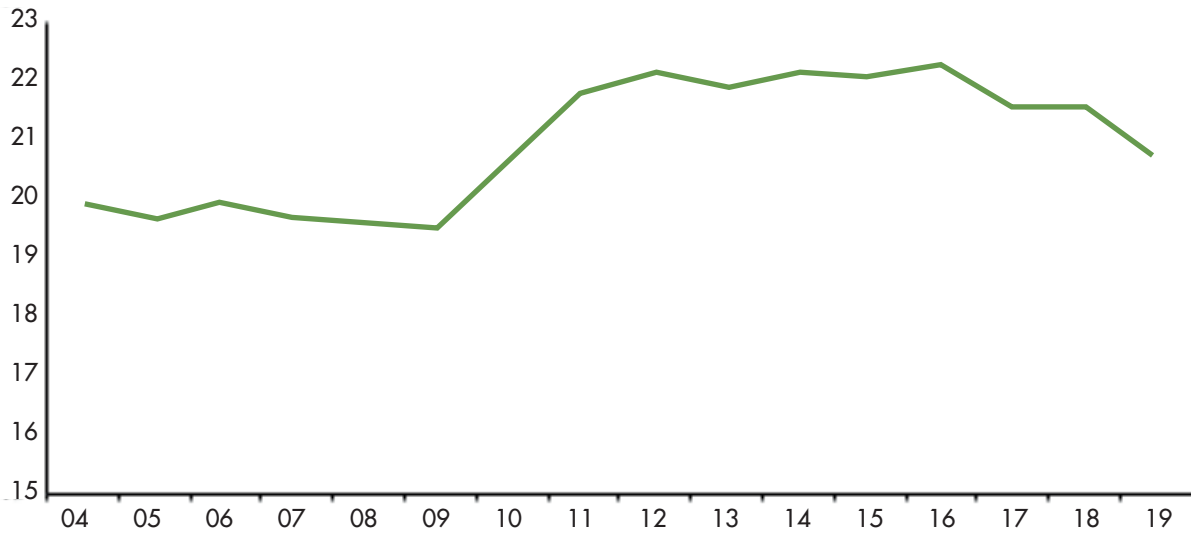

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Encuesta de Condiciones de Vida (INE).

Entre 1992 i 1994, la taxa d'atur va passar del 14,4% al 22%, la qual cosa va suscitar un ràpid increment del percentatge de llars sense ingressos (de l'1,7% al 2,3%). Quan l'atur va començar a créixer a finals de 2007, tancant-se un llarg procés de creixement continuat i intens de l'ocupació (la taxa d'atur va baixar del 22% esmentat al 8%), no s'havien recuperat els nivells de pobresa severa anteriors a la recessió de 1992-1994. El caràcter asimètric dels efectes del cicle econòmic sobre la desigualtat i la pobresa, amb ràpids creixements en les recessions i descensos molt més pausats en les expansions, permet anticipar que per a una proporció no menyspreable de la població la sortida a aquesta crisi no tindrà forma de V.

Hi ha, a més, dos factors preocupants en l'evolució de la pobresa, que la pandèmia pot exacerbar i que obliguen a establir mesures més ambicioses per reduir-la. Un és el creixement del caràcter persistent de la pobresa —estar per sota el llindar en l'any en curs i en almenys dos dels tres anys previs— a moltes llars espanyoles. El 2019 el problema afectava més d'un 15% de la població, cosa que suposava gairebé un 40% més que la mitjana de la UE-28. Les llars que viuen durant anys consecutius en situacions de pobresa tenen grans dificultats per sortir d'aquesta situació. Diversos estudis mostren que la probabilitat de ser pobre avui és pràcticament el doble si s'ha estat pobre l'any anterior (Vaalavuo, 2015). Les conseqüències són més greus que les de la pobresa transitòria, especialment en el cas dels menors d'edat, atès que les possibilitats futures pel que fa a oportunitats laborals, salaris, relacions socials o, fins i tot, estat de salut, es restringeixen severament si s'han viscut aquestes situacions durant la infància.

El segon factor és que són, precisament, les llars amb nens les que s'han vist més afectades per la pandèmia. L'estudi de Càritas (2020) esmentat recull que aquesta pandèmia ha suposat una càrrega addicional per a les famílies vulnerables amb menors d'edat. De l'EPA també es desprèn que, mentre que el percentatge de llars sense ingressos va augmentar un 20% entre l'últim trimestre del 2019 i el segon de 2020, en el cas de les llars amb menors l'increment pràcticament es va duplicar. Que l'impacte del xoc econòmic de la COVID-19 hagi estat especialment negatiu a les llars amb nens resulta preocupant per les conseqüències en el mitjà i llarg termini esmentades, a la qual cosa cal afegir-hi el risc que el fet d'haver passat per la pobresa en aquesta etapa primerenca i crucial del seu desenvolupament constitueixi un element limitador del seu benestar futur.

Referències bibliogràfiques

Ayala, L.; Cantó, O. i Rodríguez, J.G. (2017): "Poverty and the business cycle: The role of intra-household distribution of unemployment". *Journal of Economic Inequality*, 15, 47-73.

Bárcena-Martín, E. i Cantó, O. (2020): "Movilidad de ingresos y bienestar económico". IEB Report 4/2020.

Cáritas (2020): "La crisis de la COVID-19: el primer impacto en las familias acompañadas por Cáritas". *Observatorio de la Realidad Social*, 1, juny 2020.

Palomino, J.C.; Rodríguez, J.G. i Sebastián, R. (2020): "Wage inequality and poverty effects of lockdown and social distancing in Europe". *European Economic Review*, 129, 1-25.

Vaalavuo, M. (2015): "Poverty Dynamics in Europe: From What to Why". Social Europe Working Paper 03/2015, Comissió Europea.

Elena Bárcena
Universidad de Málaga
EQUALITAS

Olga Cantó Sánchez
Universidad de Alcalá
EQUALITAS

Mobilitat d'ingressos i benestar econòmic

L'avaluació de l'impacte de les fluctuacions econòmiques en el benestar dels individus se sol abordar analitzant l'evolució de la desigualtat econòmica i la pobresa monetària. Aquesta anàlisi, que és molt rellevant, té algunes limitacions perquè no permet comprendre en profunditat l'experiència individual de pèrdua o guany de benestar, ni tampoc identificar bé els itineraris d'entrada i sortida de situacions de necessitat econòmica.

Una anàlisi dinàmica dels ingressos ens facilita la comprensió de l'evolució del benestar individual i ens permet identificar quins individus experimenten majors canvis i quines característiques demogràfiques i socioeconòmiques tenen. Una anàlisi microeconòmica detallada de caràcter longitudinal que vagi més enllà de les xifres agregades de pèrdues o guanys permet mesurar la rellevància social que tenen i identificar els que viuen en una persistent inestabilitat. Conèixer bé la naturalesa de la mobilitat d'ingressos és, per tant, un element fonamental a l'hora de dissenyar mecanismes d'actuació pública. A tall d'exemple, si la incidència de la pobresa (percentatge de persones amb ingressos per sota d'un llindar determinat) fos la mateixa en dos moments del temps, les polítiques econòmiques i socials per intentar reduir-la serien ben diferents depenent de la seva persistència. És a dir, no faríem les mateixes polítiques si els individus sota el llindar de pobresa fossin els mateixos (i els seus ingressos no haguessin canviat) que si tota la població que estava sota el llindar de la pobresa el primer any deixés d'estar-ho en el segon.

A causa principalment de la disponibilitat de bases de dades microeconòmiques de caràcter longitudinal, l'estudi de la mobilitat d'ingressos s'ha estès en els últims anys i tant Fields (2008) com Jäntti i Jenkins (2015) són dues excel·lents revisions de la literatura més rellevant. Un recent treball de Bárcena-Martín i Cantó (2018) proposa una mesura de mobilitat direccional que permet identificar els individus que experimenten pèrdues i guanys per separat perquè la mobilitat agregada, sense distingir la direcció del moviment, és difícilment interpretable en termes de benestar. Per valorar la conveniència social de la mobilitat és crucial tenir en compte que, en una mesura agregada, l'experiència de pèrdua d'ingressos d'un ciutadà no hauria de compensar-se amb un guany idèntic experimentat per un altre.

L'evidència per als Estats Units mostra que la prevalença de pèrdues d'ingressos va créixer significativament fins i tot abans de la crisi financera de 2008 (Dynan et al., 2012; Hacker et al., 2014). En el context europeu, Ayala i Sastre (2008), Van Kerm i Pi Alperin (2013) i Cantó i Ruiz (2015) subratllen que en alguns països de la Unió Europea (UE) els ingressos disponibles són particularment volàtils, i Espanya fins a la primera dècada d'aquest segle ha estat un d'ells. En concret, Ayala i Sastre (2008) conclouen que la variació en els ingressos laborals són la font principal de la mobilitat a Espanya, a causa de la singularitat del seu mercat laboral; mentre que a Alemanya, França, Itàlia i el Regne Unit, les majors variacions dels ingressos es deuen principalment a les rendes de la propietat.

L'estudi de Bárcena-Martín i Moro-Egido (2013) revela que la Gran Recessió va tenir un clar impacte sobre els ingressos familiars a Espanya, limitant molt les possibilitats de prosperar i augmentant les de perdre ingressos en relació amb anys previs. Si bé la limitació dels guanys d'ingressos va resultar generalitzada, inicialment l'efecte sobre les pèrdues va ser més gran per als individus amb ingressos mitjans i baixos, i després es va estendre a la resta de la distribució.

A la recessió de 2008 una gran part de la població espanyola va perdre més del 25% dels ingressos d'un any a un altre, més que en qualsevol altre país de la UE en el mateix període. Els efectes d'aquests canvis es van traduir poste-

riorment en el nivell de desigualtat d'ingressos més elevat de l'últim mig segle i en un empitjorament ben clar de la taxa de risc de pobresa monetària. Els resultats de Bárcena-Martín i Marfil-Cotilla (2017) subratllen que durant la crisi financera de 2008 els individus que van experimentar pèrdues més elevades van ser els que vivien a llars amb una proporció alta d'autònoms i a llars monoparentals, unipersonals o de famílies nombroses.

En qualsevol cas, un resultat recurrent és que les famílies més joves s'han mostrat molt més vulnerables a l'impacte econòmic de les crisis des de 2008, experimentant més sovint pèrdues d'ingressos que altres grups socials (Aristei i Perugini, 2015; Bárcena-Martín i Moro-Egido, 2013). Aquestes pèrdues solen estar lligades a les creixents dificultats que tenen per accedir a llocs de treball estables i amb protecció laboral, i a la falta de polítiques públiques que els assegurin un mínim d'ingressos. Un altre resultat clau és que els individus amb més nivell educatiu gaudeixen de més estabilitat d'ingressos. Per tant, resulta essencial desenvolupar polítiques que promoguin una inclusió educativa que permeti integrar socialment els menors d'origen social baix, ja que els fills de famílies amb més recursos afronten millor els revessos econòmics. Per això, és imprescindible millorar el nostre sistema d'assegurament davant els canvis de cicle econòmic i gastar més i millor en educació pública. Aquestes reformes permetran combatre la dualitat del mercat laboral i la proliferació de salaris baixos entre joves d'entorns humils.

Tal com indica Ayala (2020), el xoc profund de la pandèmia ha provocat un augment en el percentatge de llars sense ingressos i ha afectat amb especial incidència els joves que tenen contractes de molt curta durada i salaris baixos. Atesa la important pèrdua de llocs de treball i el nombre elevat de treballadors afectats per un expedient de regulació d'ocupació (ERTO) que ha generat la crisi de la COVID-19, és molt probable que, de nou, siguin els joves, i amb ells moltes famílies amb menors al càrrec, ja molt vulnerables, els que estiguin patint grans pèrdues d'ingressos i engrossint les files de la pobresa. Unes xarxes més àmplies i generoses de protecció social per a les famílies són essencials per reduir els efectes adversos del cicle econòmic, les quals minimitzarien el seu impacte sobre les capes més vulnerables de la població.

Referències bibliogràfiques

Aristei, D. i Perugini, C. (2015): "The Drivers of Income Mobility in Europe". *Economic Systems*, 39(2), 197-224.

Ayala, L. (2020): "Las posibles consecuencias de la COVID-19 sobre la pobreza". IEB Report 4/2020.

Ayala, L. i Sastre, M. (2008): "The structure of income mobility: empirical evidence from five UE countries". *Empirical Economics*, 35, 451-473.

Ayala, L.; Cantó O. i Rodríguez, J.G. (2017): "Poverty and the business cycle: The role of intra-household distribution of unemployment". *Journal of Economic Inequality*, 15, 47-73.

Bárcena-Martín, E. i Cantó, O. (2018): "A simple subgroup decomposable measure of downward (and upward) income mobility". ECINEQ WP 2018-472.

Bárcena-Martín, E. i Marfil-Cotilla, M. (2017): "Movilidad de la renta en España: 2009-2013". Mimeo, Universidad de Málaga.

Bárcena-Martín, E. i Moro-Egido, A.I. (2013): "Movilidad de los ingresos en España: el efecto de la crisis". *Papeles de Economía Española*, 135, 201-216.

Cantó, O. i Ruiz, D. (2015): "The Contribution of Income Mobility to Economic Insecurity in the US and Spain during the Great Recession", en: Garner, T.I. i Short, K.S. (Eds.), *Measurement of Poverty, Deprivation, and Economic Mobility* (Research on Economic Inequality, volum 23). Emerald Group Publishing Limited,109-152.

Dynan, K.; Elmendorf, D. i Sichel, D. (2012): "The evolution of household income volatility". *The B.E. Journal of Economic Analysis and Policy*, 12(2), 1935-1682.

Fields, G. (2008): "Income mobility", The New Palgrave Dictionary of Economics, McMillan Publishers, Nova York.

Hacker, J.; Huber, G.; Nichols, A.; Rehm, P.; Schlesinger, M.; Valletta, R. i Craig, S. (2014): "The economic security index: a new measure for research and policy analysis". *The Review of Income and Wealth*, 60 (supplement issue), S5-S32.

Jäntti, M. i Jenkins, S.P. (2015): "Income mobility", en: Atkinson, A.B. y Bourguignon, F. (Eds.), *Handbook of Income Distribution*, volum 2. North Holland Publishing Co., 807-935.

Van Kerm, P. i Pi Alperin, M.N. (2013): "Inequality, growth and mobility: The intertemporal distribution of income in European countries 2003-2007". *Economic Modelling*, 35(C), 931-939.

Conchita D'Ambrosio
Université du Luxembourg

Vincent Vergnat
Université du Luxembourg
Luxembourg Institute of Socio-Economic Research (LISER)

La pobresa a Europa: un fenomen difícil de mesurar

Per obtenir una visió general de la pobresa a Europa, cal definir-la clarament i mesurar-la de forma apropiada. Definir i mesurar la pobresa és important per diferents motius, perquè facilita la detecció de la població pobra, la comprensió de la magnitud de la pobresa i la segmentació i l'avaluació adequades de les polítiques contra la pobresa (Comissió Econòmica de les Nacions Unides per a Europa, 2017); però definir i mesurar la pobresa és una qüestió complexa que varia en el temps i entre zones geogràfiques.

El 1975 el Consell Europeu va definir la pobresa com "els individus o les famílies amb tan pocs recursos que queden exclosos de l'estil de vida considerat mínimament acceptable de l'estat membre en què resideixen".[1]

L'indicador de pobresa més utilitzat a la UE és de caire monetari i es basa en la comparació entre la renda equivalent d'una llar i la d'altres llars; per tant, es tracta d'un indicador *relatiu* que depèn de les comparacions amb els altres. La renda equivalent s'obté de la divisió dels ingressos disponibles d'una llar (això vol dir, els ingressos un cop restats els impostos i incloses les transferències) per una xifra que s'obté a partir d'una escala d'equivalència que té en compte les economies d'escala de la llar.[2] L'indicador europeu de pobresa, la *taxa de risc de pobresa* (AROP), és el percentatge d'individus amb una renda familiar equivalent que està per sota del 60% de la mediana de la renda equivalent del país: aquest llindar també se l'anomena la línia de pobresa. En conseqüència, la línia de pobresa varia d'un país a un altre. Segons aquesta definició, la línia de pobresa a la Unió Europea el 2018 va ser del 17,1%.

Molts investigadors, com Townsend (1979) i Sen (1992), han destacat que el benestar d'un individu —i, per tant, la desigualtat i la pobresa en una població— depèn de moltes dimensions de la vida humana, com ara l'habitatge, l'educació i l'esperança de vida, i que la renda només és una d'aquestes dimensions. Estudiar la pobresa a partir d'indicadors monetaris i relatius genera descripcions parcials que es poden completar amb indicadors no monetaris (Atkinson et al., 2004; Nolan i Whelan, 2010). Ser pobre no només significa tenir menys ingressos que altres persones del país, sinó també no poder permetre's béns i serveis essencials. En conseqüència, els indicadors no monetaris poden copsar millor la naturalesa multidimensional de la pobresa i reflectir millor determinats aspectes de les condicions de vida. A la UE, a l'hora d'avaluar la pobresa, també es tenen en compte indicadors no monetaris i absoluts per complementar l'indicador monetari descrit més amunt. Un d'aquests indicadors és la *taxa de privació material (severa)*, que indica el percentatge de població que no es pot permetre almenys (quatre) tres ítems dels nou que hi ha a la llista següent (Social Protection Committee – Indicators Sub-Group, 2015):

1. pagar els rebuts de l'habitatge o dels subministraments;
2. mantenir l'habitatge a una temperatura adient;
3. afrontar despeses imprevistes;
4. fer un àpat de carn o peix (o l'equivalent vegetarià) almenys cada dos dies;
5. anar de vacances almenys una setmana a l'any, o que no s'ho pugui permetre (en cas que ho volgués);
6. un cotxe;

[1] Council Decision of 22 July 1975 concerning a programme of pilot schemes and studies to combat poverty (75/458/EEC). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31975D0458&from=EN

[2] L'escala d'equivalència que utilitza l'Eurostat és l'escala d'equivalència de l'OCDE modificada. Aquesta escala atribueix un valor igual a 1 al primer adult; un valor de 0,5 a cada adult addicional (de 14 anys o major) i un valor de 0,3 a cada infant (de menys de 14 anys).

7. una rentadora;
8. una televisió en color, i
9. un telèfon.

Segons aquest indicador, el 5,9% de la població europea presenta privacions materials severes.

El gràfic 1 compara la *taxa de risc de pobresa* i la *taxa de privació material* severa a la UE-28 el 2018. S'hi pot observar que els dos indicadors donen radiografies diferents de la pobresa, per la qual cosa tots dos són necessaris per comprendre millor l'abast de la pobresa a Europa (vegeu Fusco et al., 2010; Serafino i Tolkin, 2017, entre d'altres). La *taxa de risc de pobresa* oscil·la del 9,6% a la República Txeca fins al 22% a Lituània, Letònia i Romania; però aquests tres països no són necessàriament els que registren la *taxa de privació material* més elevada, els quals són Romania, Grècia i Bulgària (amb valors superiors al 15%). En algunes ocasions la diferència entre les dues taxes és considerable, com el cas d'Estònia (amb una *taxa de privació material severa* de 18 pp per sota de la *taxa de risc de pobresa*); mentre que en d'altres la diferència és molt petita, com ara a Bulgària i Grècia (on només està 2 pp per sota).

El 2018 a Luxemburg i Bèlgica més del 70% de la població amb *privació material severa* també presentava *risc de pobresa*, mentre que el seu homòleg a Finlàndia i Xipre només se situava pels volts del 40%. Això es pot explicar, per exemple, pel fet que la pobresa econòmica reflecteix els ingressos ordinaris, però les famílies poden haver estalviat o invertit diners en la compra de béns duradors, amb la qual cosa poden gaudir d'un nivell de vida material decent encara que tinguin pocs ingressos. Per contra, algunes famílies poden disposar d'ingressos que superin la línia de la pobresa, però no poden permetre's satisfer totes les necessitats de la llar. En total, a Luxemburg, Finlàndia, els Països Baixos i Suècia aproximadament un 1% de la població es troba en *risc de pobresa* i alhora en *privació material severa*; en canvi, el seu homòleg a Romania i Bulgària és del 9,1% i l'11,2%, respectivament. Pel que fa a la UE-28, el 3,2% de la població es troba en *risc de pobresa* i alhora en *privació material severa*.

En conseqüència, totes dues taxes són importants per mesurar la pobresa i la seva evolució al llarg del temps (gràfic 2). Durant el període 2005-2018, la pobresa va augmentar un 3% a Europa, mentre que la privació material severa

Gràfic 1. La *taxa de risc de pobresa* i la *taxa de privació material severa* a Europa el 2018

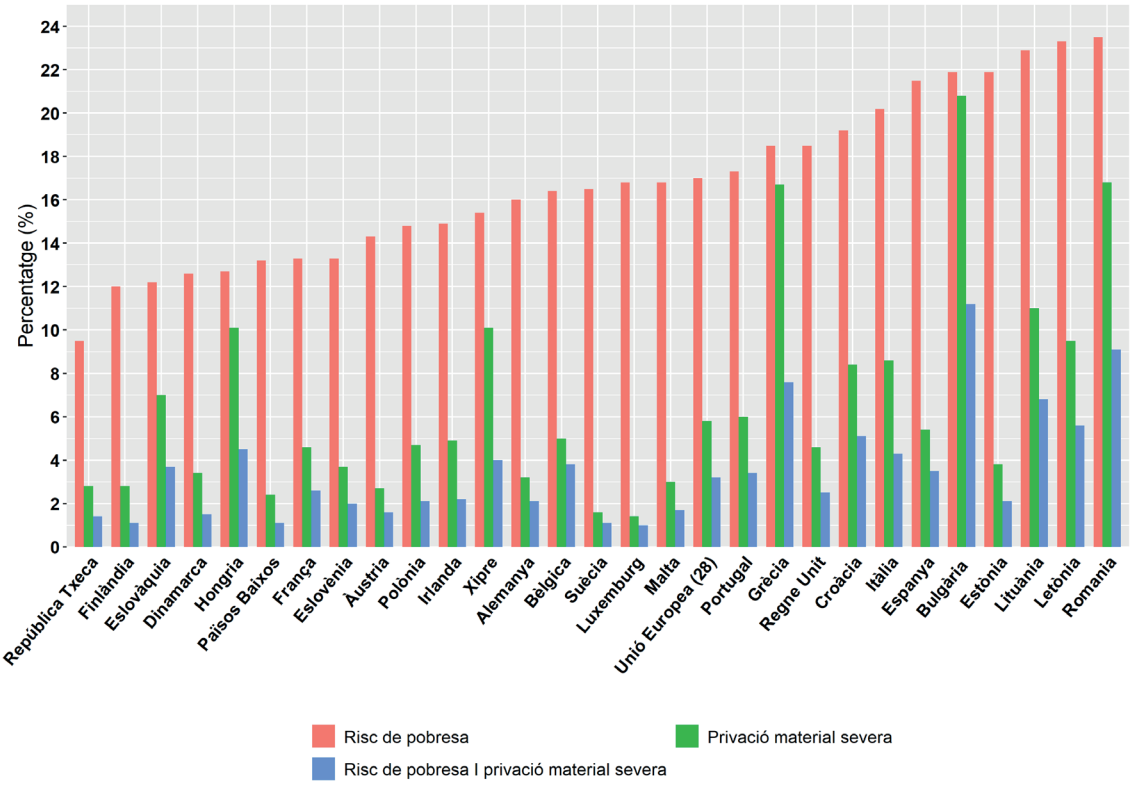

Font: Eurostat.

va disminuir un 45%. Hi ha força heterogeneïtat entre els països: d'una banda, durant aquest període s'ha registrat un augment notable de la *taxa de pobresa* a Suècia (73%) i una caiguda forta a Polònia i Irlanda (d'entre el 24% i el 28%); i de l'altra, la *taxa de privació material* també va disminuir fortament a Polònia (86%), però ha incrementat a Grècia i Espanya (aproximadament un 30%, encara que aquesta xifra ha tornat a baixar des del 2014 a Espanya i des del 2016 a Grècia).

Aquests dos indicadors copsen els percentatges de la població pobra, però no aporten informació sobre la intensitat del fenomen, és a dir, sobre quant pobres són els pobres. Amb aquest objectiu, l'Eurostat també utilitza la *bretxa de pobresa* i el *grau d'intensitat de la privació material*. La bretxa mesura la distància entre la línia de pobresa i la mediana de la renda disponible equivalent de la població pobra, i el seu valor com més s'aproxima al 100, més intensa és la pobresa econòmica. El 2018 a la UE-28 es va registrar una bretxa de pobresa del 24,3% (que oscil·lava entre el 14,2% a Finlàndia i el 35,2% a Romania). D'altra banda, el grau d'intensitat mesura la mitjana d'ítems que manquen a les llars (d'entre els nou que van ser utilitzats per dissenyar la *taxa de privació material* abans esmentada) de la població que es troba en situació de privació material. La intensitat de la privació era de 3,7% el 2018 a la UE-28 (amb valors que van del 3,4% a Xipre fins al 4,3% a Bulgària).

A causa de la seva naturalesa multidimensional, mesurar la pobresa és una tasca difícil que no només ha de tenir en compte indicadors monetaris sinó també altres aspectes de les condicions de vida. Per tant, sovint cal emprar diferents indicadors per tal d'obtenir una radiografia més exhaustiva del fenomen i poder explicar millor què hi ha rere la paraula "pobresa", cosa que hem il·lustrat basant-nos en dos indicadors, però en calen més per obtenir una visió més completa. Així mateix, hem constatat que, encara que els europeus tinguem cada vegada un major accés a béns i serveis que ens permeten unes condicions de vida més adequades, tendeix a incrementar-se el percentatge d'individus amb pocs ingressos en comparació d'altres del mateix país. Aquests resultats no són contradictoris, però il·lustren diferents cares de la mateixa moneda i obren nous interrogants. Per exemple, les llars que superen una situació de privació material tenen accés a béns i serveis de la mateixa qualitat que les altres llars?

Gràfic 2. Evolució de la taxa de risc de pobresa i la taxa de privació material severa a Europa durant el període 2005-2018

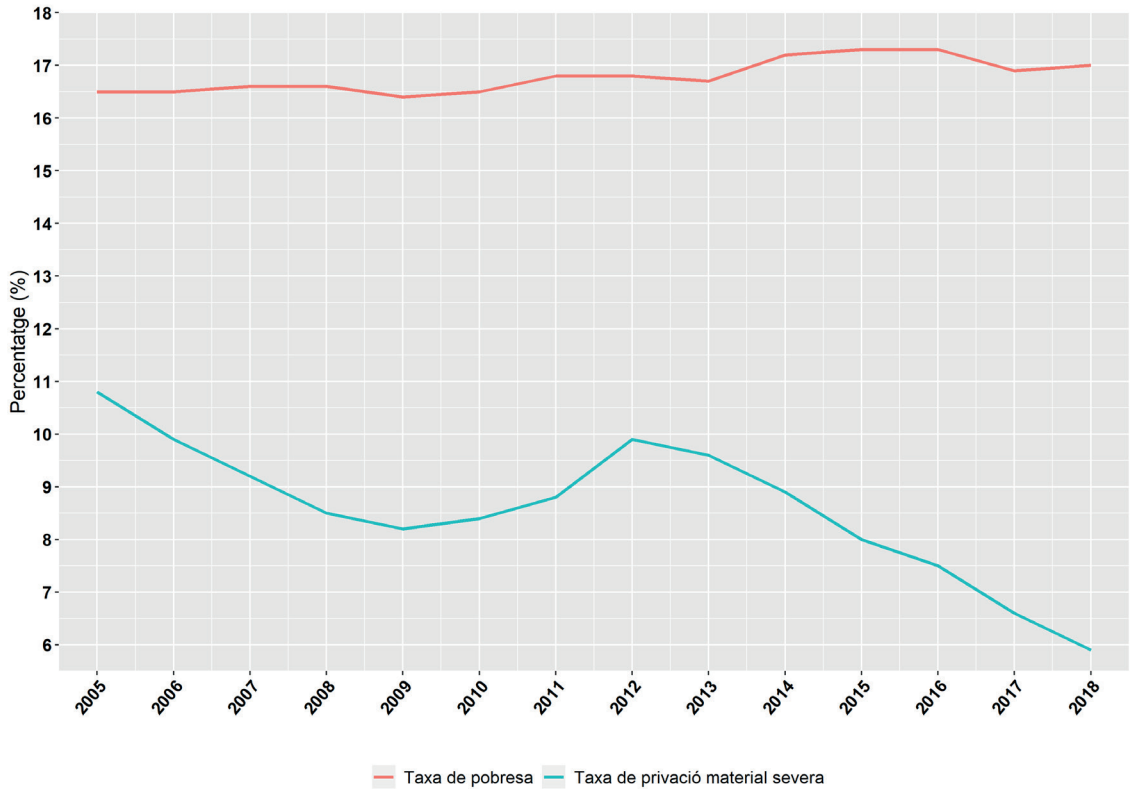

Font: Eurostat.

Referències bibliogràfiques

Atkinson, A.B.; Marlier, E. i Nolan, B. (2004): "Indicators and Targets for Social Inclusion in the European Union". *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 42, 47-75.

Comissió Econòmica de les Nacions Unides per a Europa (2017): *Guide on Poverty Measurement*. Publicacions de les Nacions Unides.

Fusco A.; Guio A-C i Marlier, E. (2010): "Characterising the income poor and the materially deprived in European countries", a: Atkinson, A. i Marlier, E. (ed.), *Income and living conditions in Europe*. Luxemburg: Oficina per les Publicacions Oficials de la Unió Europea, 307-328.

Serafino, P. i Tonkin, R. (2017): "Comparing poverty estimates using income, expenditure and material deprivation", a: Atkinson, A.; Guio, A-C. i Marlier E. (ed.), *Monitoring social inclusion in Europe*. Luxemburg: Oficina per les Publicacions Oficials de la Unió Europea, 241-258.

Nolan, B. i Whelan C.T. (2010): "Using Non-Monetary Indicators to Analyze Poverty and Social Exclusion: Lessons from Europe". *Journal of Policy Analysis and Management*. 29(2), 305-325.

Sen, A. (1992): *Inequality Re-examined*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Social Protection Committee – Indicators Sub-Group (2015): *Portfolio of EU social indicators for the monitoring of progress towards the EU objectives for social protection and social inclusion: 2015 update*. Luxemburg: Oficina per les Publicacions Oficials de la Unió Europea.

Townsend, P. (1979): *Poverty in the United Kingdom*. Penguin, Harmondsworth.

Ayala Cañón, Luis

Luis Ayala Cañón és llicenciat i doctor en ciències econòmiques i empresarials per la Universidad Complutense de Madrid i catedràtic d'economia a la UNED. Ha sigut subdirector general de l'Instituto de Estudios Fiscales. És membre fundador del grup EQUALITAS (Economics of Inequality and Poverty Analysis). La seva recerca s'ha centrat en l'estudi de la distribució de la renda, la política social i el mercat laboral. És autor de diversos llibres i articles en revistes nacionals i internacionals.

Bárcena, Elena

Elena Bárcena és catedràtica del Departament d'Economia Aplicada (Estadística i Econometria) de la Universidad de Málaga i membre d'EQUALITAS. És llicenciada (Segon Premi Nacional espanyol) i doctora (Premi de l'Instituto de Estudios Fiscales) en ciències econòmiques i empresarials per la Universidad de Málaga i va cursar el Màster en Econometria i Economia Matemàtica a la London School of Economics. Les seves línies d'investigació se centren en el càlcul i l'anàlisi de la desigualtat econòmica, la privació i la pobresa, la mobilitat d'ingressos, la infància, les polítiques públiques i el benestar social. Els resultats obtinguts han donat lloc a nombroses publicacions, inclosos alguns llibres i capítols en prestigioses editorials i una sèrie d'articles en revistes d'impacte com ara *Socio-Economic Review*, *Economics and Human Biology*, *Fuzzy Sets and Systems*, *Journal of Social Policy*, *Review of Income and Wealth*, *Journal of Economic Inequality*, *Review of Economics of the Household*, *Social Indicators Research*, *Social Choice and Welfare*, etc. És tresorera de la Society for Economic Inequality i editora associada de la revista *Hacienda Pública Española*.

Bosch, Núria

Núria Bosch és actualment catedràtica d'Economia Pública a la Universitat de Barcelona i llicenciada i doctora en Ciències Econòmiques i Empresarials per aquesta universitat. És també investigadora i membre del Consell de Govern de l'Institut d'Economia de Barcelona (IEB). Està especialitzada en temes de federalisme fiscal, hisenda autonòmica i local, balances fiscals i anàlisis d'eficiència en el sector públic. Ha publicat articles en revistes especialitzades nacionals i internacionals com *Environment and Planning C: Government and Policy*, *International Tax and Public Finance*, *Local Government Studies*, *Public Finance*, *Public Finance Review*, *Hisenda Pública Espanyola/Review of Public Economics* i *Revista de Economía Aplicada*, entre d'altres.

Cantó Sánchez, Olga

Olga Cantó Sánchez és catedràtica de fonaments de l'anàlisi econòmica a la Universidad de Alcalá, membre d'EQUALITAS i WEIPO i col·laboradora externa d'ECOSOT. És doctora en economia per l'Institut Universitari Europeu de Florència. Ha sigut professora d'economia pública a la Universidad de Vigo i cap d'estudis d'investigació de l'Instituto de Estudios Fiscales. Les seves línies d'investigació principals se centren en el càlcul del benestar, la dinàmica de rendes, la desigualtat i la pobresa en països rics, la transmissió intergeneracional d'oportunitats i els efectes redistributius de les polítiques públiques. Els seus treballs s'han publicat en revistes tant nacionals com internacionals de reconegut prestigi, com ara *Economic Systems*, *Review of Income and Wealth*, *Journal of Economic Inequality*, *Feminist Economics* o *Review of Economics of the Household*, i també en múltiples informes i capítols de llibre en prestigioses editorials com Oxford, Cambridge University Press, Edward Elgar o Ashgate. Recentment, ha participat com a autora d'un capítol en el manual *Handbook of Research on Economic and Social Wellbeing* i des de 2017 és editora associada d'*Applied Economics Analysis*.

D'Ambrosio, Conchita

Conchita D'Ambrosio és catedràtica d'economia de la Université du Luxembourg i ha rebut la Càtedra FNR PEARL. És economista i doctora per la New York University (2000). Les seves línies de recerca giren al voltant de l'estudi del benestar individual i social, els seus factors i la proposta de diversos indicadors que puguin radiografiar-ne els aspectes. Abans d'entrar a la Université du Luxembourg el 2013, va treballar de professora titular a la Università di Milano-Bicocca. Ha publicat en diverses revistes com ara *Economica*, *Economics Letters*, *International Economic Review*, *Review of Economics and Statistics*, *Social Choice and Welfare*, *Review of Income and Wealth* i la *Journal of Economic Theory*. Ha sigut membre del Consell de Redacció de la *Review of Income and Wealth* des del 2001 i directora de la mateixa revista des del 2007. El 2013 va esdevenir membre del Consell de Redacció de la *Journal of Economic Inequality* 2013. És editora del manual *Handbook of Research on Economic and Social Well-Being*, publicat per Edward Elgar el 2018.

Vergnat, Vincent

Vincent Vergnat és doctor en economia per la Université de Strasbourg i des del 2018 és investigador postdoctoral en el grup de recerca sobre benestar econòmic i social de la Université du Luxembourg i al Luxembourg Institute of Socio-Economic Research (LISER). Molt interessat en la multidisciplinarietat, les seves línies de recerca se centren en la pobresa, la desigualtat i l'oferta de mà d'obra i, en concret, en les conseqüències que tenen els sistemes de beneficis fiscals en les condicions de vida i en l'oferta de mà d'obra familiar. Té especial interès en les experiències vitals que caracteritzen la transició cap a l'etapa adulta. La seva recerca es basa sobretot en dades empíriques (dades administratives i d'enquestes) i en tècniques economètriques i de microsimulació. Participa en diversos projectes europeus i també en anàlisis dutes a terme per institucions d'àmbit nacional. Recentment ha esdevingut membre del projecte multidisciplinari *Working, Yet Poor*, que aborda el fenomen de la pobresa de la població ocupada a Europa. Ha publicat articles en revistes científiques internacionals i del domini francòfon (*Review of Economics of the Household*, *Economie et Statistique/Economics and Statistics* i *Revue Économique*).

IEB Institut d'Economia de Barcelona